Чорноморський національний університет імені Петра Могили
факультет політичних наук
кафедра журналістики та політології

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри журналістики та політології

_____ Тетяна СИДОРЕНКО
(підпис)

“____” _____ 2026 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

за освітньо-професійною програмою «Політологія»
зі спеціальності 052 Політологія

ПРАВО-РАДИКАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ СИЛИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ЧИННИК ЙОГО ДЕКОНСОЛІДАЦІЇ

Виконав:
здобувач IV курсу, групи 431
Орлов Даніл Олегович _____
(підпис)

Науковий керівник:
доктор політичних наук, професор
кафедри журналістики та політології
Іванов Микола Семенович _____
(підпис)

Рецензент:
кандидат політичних наук, доцент кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики
Тихоненко Ірина Вікторівна _____
(підпис)

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних посилань

Здобувач _____

Миколаїв – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП……. 1
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОГО РАДИКАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ.. 5
1.1 Характеристика понятійно-категоріального апарату дослідження правого радикалізму як чинника деконсолідації Європейського Союзу…….. 5
1.2 Методологічна основа вивчення процесу деконсолідації ЄС в умовах зростаючого впливу право-радикальних ідей……. 10
1.3 Теоретичні підходи до аналізу процесу розвитку Європейського Союзу: концепції і теорії……. 14
1.4 Загальний висновок до Розділу 1…… 18
РОЗДІЛ 2. ПРАВО-РАДИКАЛЬНІ ПАРТІЇ В КРАЇНАХ ЄС: ІДЕОЛОГІЯ, ЕЛЕКТОРАЛЬНА ДИНАМІКА ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ……. 20
2.1. Загальна характеристика право-радикальних партій в ЄС на сучасному етапі. Ідеологічні засади та програмні пріоритети…….. 20
2.2. Право-радикальні партії Центрально-Східної Європи : зростання впливу та характеристика діяльності……... 26
2.3. Право-радикальні сили Західної та Північної Європи: особливості та їх програмові завдання……... 32
2.4. Чинники зростання електоральної підтримки право-радикальних сил в країнах Європейського Союзу…….. 38
2.5 Загальний висновок до Розділу 2…… 42
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПРАВО-РАДИКАЛЬНИХ ПАРТІЙ НА ПРОЦЕСИ ДЕКОНСОЛІДАЦІЇ ЄВРОСОЮЗУ…….. 45
3.1. Вплив право-радикальних сил на інституційну архітектуру та законодавчий процес Європейського Союзу……... 45
3.2. Підрив принципу верховенства права та дисфункції системи солідарності і взаємної довіри між державами-членами…… 52

3.3. Вплив правих радикалів на міграційну та соціальну політику ЄС. Переговорні блокади та вибіркова імплементація зобов'язань…….. 57
3.4. Деконсолідаційний вплив право-радикальних сил на зовнішню та безпекову політику Європейського Союзу…….. 63
3.5 Загальний Висновок до Розділу 3……... 69
ВИСНОВКИ…… 71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ…….. 75

ВСТУП.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку Європейський Союз стикається з низкою внутрішніх та зовнішніх викликів, які суттєво впливають на рівень його політичної, інституційної та ціннісної консолідації. Одним із найбільш помітних явищ останніх десятиліть стало зростання впливу право-радикальних політичних сил у державах-членах ЄС. Якщо раніше такі партії розглядалися переважно як маргінальні або протестні політичні утворення, то сьогодні вони дедалі активніше інтегруються у національні політичні системи, входять до складу урядів, формують суспільний порядок денний та впливають на процес ухвалення рішень як на національному, так і на наднаціональному рівнях.

Особливого значення проблема набуває в умовах сучасних кризових процесів у Європейському Союзі: міграційної кризи, наслідків Brexit, зростання євроскептичних настроїв, економічної нестабільності, енергетичних викликів та російсько-української війни. Саме в таких умовах право-радикальні партії активно використовують суспільне невдоволення, апелюючи до ідей національного суверенітету, антиіммміграційної політики, критики наднаціональних інституцій та захисту «традиційних цінностей». У результаті це сприяє посиленню процесів політичної фрагментації, послабленню солідарності між державами-членами та ускладненню реалізації спільної політики ЄС.

Актуальність дослідження також визначається тим, що право-радикальні політичні сили дедалі частіше виступають не лише як елемент внутрішньої політичної конкуренції, а як чинник трансформації самого європейського інтеграційного проєкту. Їхній вплив проявляється у блокуванні рішень ЄС, критиці наднаціональних механізмів управління, поширенні євроскептичного дискурсу та підриві спільних демократичних цінностей, що формують основу функціонування Європейського Союзу.

Ступінь наукової розробленості теми. Проблематика правого радикалізму та євроскептицизму є предметом дослідження значної кількості зарубіжних і вітчизняних науковців. Теоретичні основи дослідження право-радикальних партій були закладені у працях Каса Мюдде, П'єро Іньяці, Пола Тагарта, Піппи Норріс, Роджера Ітвелла та інших дослідників. Важливе значення для аналізу процесів демократичного відступу мають роботи Роберто Фоа, Яші Мунка, Стівена Левіцького та Деніела Зіблатта. Теорії дезінтеграції та деконсолідації Європейського Союзу розробляли Франк Шіммельфеннінг, Бернард Рітбергер та інші дослідники європейської інтеграції. В українській політичній науці окремі аспекти правого радикалізму досліджувала М. І. Гримська.

Попри значну кількість наукових праць, проблема впливу право-радикальних політичних сил саме на процеси деконсолідації Європейського Союзу залишається недостатньо комплексно дослідженою, що зумовлює необхідність подальшого наукового аналізу.

Об'єктом дослідження є право-радикальні політичні сили в країнах Європейського Союзу.

Предметом дослідження є механізми та особливості впливу право-радикальних політичних сил на процеси деконсолідації Європейського Союзу.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі право-радикальних політичних сил у країнах Європейського Союзу та визначенні їхнього впливу на процеси деконсолідації ЄС.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження: охарактеризувати понятійно-категоріальний апарат дослідження правого радикалізму;

- визначити методологічні засади дослідження процесів деконсолідації ЄС;
- проаналізувати основні теоретичні підходи до вивчення розвитку Європейського Союзу;

- дослідити ідеологічні засади та програмні пріоритети сучасних право-радикальних партій у країнах ЄС;
- охарактеризувати електоральну динаміку право-радикальних сил у державах-членах Європейського Союзу;
- проаналізувати особливості діяльності право-радикальних партій у країнах Центрально-Східної Європи;
- визначити основні механізми впливу право-радикальних сил на процеси деконсолідації ЄС;
- оцінити наслідки посилення право-радикальних партій для подальшого розвитку європейської інтеграції.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є принцип методологічного плюралізму. У роботі використано порівняльний, інституційний, системний та конструктивістський підходи. Застосування порівняльного методу дозволило зіставити особливості діяльності право-радикальних партій у різних країнах ЄС. Інституційний підхід використано для аналізу взаємодії право-радикальних сил із політичними інститутами Європейського Союзу. Системний підхід дав можливість розглядати ЄС як комплексну інтеграційну систему, а конструктивістський – дослідити ціннісний вимір процесів деконсолідації. Також застосовано метод контент-аналізу, аналіз конкретних випадків та елементи історичного методу.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі впливу право-радикальних політичних сил на процеси деконсолідації Європейського Союзу в умовах сучасних політичних та безпекових викликів. У роботі систематизовано основні механізми деконсолідаційного впливу право-радикальних партій та визначено їхню роль у трансформації сучасного європейського інтеграційного процесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання матеріалів та висновків дослідження у подальших наукових дослідженнях проблем європейської інтеграції, правого радикалізму та

євроскептицизму, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін з політології, міжнародних відносин та європейських студій.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загального висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОГО РАДИКАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

1.1 Характеристика понятійно-категоріального апарату дослідження правого радикалізму як чинника деконсолідації Європейського Союзу

Термін «праві» та «ліві» з'явився у літературі ще з часів Великої французької революції. Поділ виник на Національних зборах під час дебатів у серпні-вересні 1789 року, прихильники короля сідали праворуч від головуючого (консерватори та прихильники монархії), а зліва від головуючого сідали прихильники революційних змін та реформ.

З цього приводу Барон Луї-Анрі-Шарль де Говілль висловив думку про те , що саме така ситуація призвела до того, що участники таких зборів почали впізнавати один одного - ті, хто був прив'язаний до своєї релігії та короля, розташувалися праворуч від головуючого, щоб уникнути криків, слів і непристойностей, які відбувалися на протилежному боці.

Саме з цього моменту з'явився розподіл між правими та лівими політичними силами у політичній науці та історії людства. Цей розподіл відображає не тільки просторову відмінність, а і відображає глибинну різницю у ставленні до ієрархії та рівності.

Американський лібертаріанець Девід Нолан розробив свою діаграму (діаграма 1), щоб наочно продемонструвати свою ідею про те, що лібертаріанство охоплює як економічну, так і особисту свободу. Це протиставляється лівому «лібералізму», який за твердженням Нолана, підтримує лише «особисті свободи» і правому консерватизму, який, на його думку зосереджується виключно на «економічних свободах».

У цій моделі правий радикалізм зазвичай тяжіє до нижнього правого сектора, комбінуючи підтримку окремих економічних свобод з жорстким державним контролем у соціальній та особистій сферах життя, що характеризується авторитаризмом.

Відомий італійський філософ Норберто Боббіо у своїй класичній праці «Праві і ліві» (1994) написав, що ключовим критерієм розрізнення між правими та лівими політичними силами є ставлення до рівності: ліві переконані, що нерівність ліквідованою і прагнуть до її подолання, в той час як праві розглядають нерівність як природну, натуральну і незмінну рису людського суспільства та природи [12].

Діаграма 1

Термін «радикалізм» (утворене від латинського radix – «коріння, основа») у найбільш загальному сенсі охоплює прагнення до фундаментальної перебудови існуючого суспільного чи політичного устрою. У сучасній політичній науці радикалізм визначають як ідеологічну/ідейну настанову, що відрізняється категоричним неприйняттям поміркованих реформ або компромісів, натомість вимагаючи докорінних змін у базових принципах суспільного життя.

При цьому слід чітко розмежовувати два поняття: «Радикалізм» та «Екстремізм». Якщо перший термін може діяти в рамках прогресивних, демократичних правил, то другий ці правила заперечує, базуючись на принципах насильницького порушення суспільного порядку.

Поняття «правий радикалізм» є одним із найбільш дискутованих у сучасній порівняльній політології. Визначення цього терміну ускладнюється через різноманітність політичних об'єднань, партій, рухів та ідеологій, які підходять під цю категорію – від євроскептично-популістських партій/угрупувань до відкрито неонацистських сил. Унаслідок цього в академічній літературі одночасно вживаються терміни «крайні праві», «ультраправі», «право-популістські» та «право-радикальні» партії, що часто призводить до термінологічної плутанини.

Найбільш системний і загальновизнаний підхід до розмежування вищеперерахованих понять запропонував нідерландський дослідник Кас Мюдде. У своїй монографії «Популістські право-радикальні партії в Європі» (2007) автор зробив розмежування між «право-радикальними» та «право-екстремістськими» партіями, зосередивши увагу на головному критерії – їх ставлення до демократії. Право-радикальні партії, на відміну від право-екстремістських, не відкидають демократичні процедури, хоча прагнуть їх радикальної трансформації в інтересах «корінної нації/народу». На противагу право-екстремістські рухи відкрито та прямо заперечують народний суверенітет та принцип більшості [13, с. 15-26].

За концепцією К. Мюдде, право-радикальні партії характеризуються трьома ідеологічними маркерами:

- Нативізмом – переконання, що держава має належати виключно представникам «корінної» нації, а присутність «чужорідних» елементів є загрозою.
- Авторитаризмом – вимога до жорсткого суспільного порядку та дисципліни, а також сильної держави.
- Популізмом – протиставлення «чесного народу» і «корумпованих еліт» як центральна вісь політичного дискурсу [13, с. 22-23].

Поряд із концепцією Мюдде, в академічній науці існують і альтернативні підходи до визначення правого радикалізму. П'єро Іньяці розглядав крайні праві партії через призму постматеріалістичної реакції на

зміни цінностей у суспільстві, виокремлюючи «традиційні» (старофашистські) та «постіндустріальні» (нові популстські) праві. Пол Тагарт у свою чергу, зосередився на феномені популізму як ключовій характеристиці нових правих рухів, підкреслюючи їхню апеляцію до ідеалізованого «серцевинного народу» у протистоянні з «чужорідними» елітами.

У вітчизняній науці систематичне дослідження категоріального апарату правого радикалізму було здійснене М. І. Гримською. Її дисертаційна робота є першою комплексною науковою роботою в українській політології. Авторка уточнює та доповнює термінологію, якою оперує для характеристики партій правого спрямування, та обґрунтовує необхідність розрізнення «крайніх правих» як узагальнювального поняття та «право-радикальних» партій як більш конкретної категорії [15, с. 20-35].

Також, потрібно згадати про раніше згадане автором цієї роботи поняття євроскептицизму – це критичне або негативне ставлення до процесу європейської інтеграції та діяльності Європейського Союзу (далі ЄС). Пол Тагарт та Алекс Щербяк запропонували класичну типологію євроскептицизму, розрізняючи «м’який» євроскептицизм, що виражається в опозиції до окремих напрямів політики ЄС, та «жорсткий» євроскептицизм, пов’язаний з принциповим запереченням самого членства в ЄС або його наднаціонального характеру. Більшість сучасних право-радикальних партій тяжіє до жорсткого євроскептицизму, використовуючи критику «брюссельських бюрократів» як один із ключових мобілізаційних інструментів.

У контексті аналізу впливу праворадикальних партій на функціонування ЄС важливим є поняття «деконсолідація» Цей термін описує процес підриву спільних цінностей, норм і механізмів солідарності між державами-членами, що знижує здатність ЄС діяти як єдиний і узгоджений суб’єкт у внутрішній та зовнішній політиці. Основою концепції деконсолідації є теорія «Демократичного відступу», розроблена Роберто Фоа та Ясчею Мунком у

2016 році, яка фіксує глобальну тенденцію до послаблення демократичних норм у стабільних ліберальних демократіях.

Таким чином, у цьому дослідженні право-радикальні партії розглядаються автором як чинник деконсолідації ЄС через механізм поступового підриву ціннісного консенсусу, на якому побудоване євроінтеграційне об'єднання. Їхній вплив реалізується на кількох рівнях:

- Ідеологічному поширення нативізму та євроскептицизму) [13, с. 22-23],
- Інституційному (блокування рішень, підрив верховенства права) [17, с. 1154-1156]
- Зовнішньополітичному (розкол у питаннях спільної безпекової та зовнішньої політики) [24].

Поняття	Визначення	Ключові ознаки
Правий радикалізм	Ідейно-політична течія, яка прагне до корінного перетворення суспільства на основі нерівності, нативізму та авторитаризму, не відкидаючи формально демократичних процедур	Нативізм, популізм, авторитаризм
Ультраправі / Право-екстремізм	Найрадикальніший фланг, що заперечує демократію як таку та легітимізує насильство задля досягнення політичних цілей	Антидемократизм, ксенофобія, застосування насилля
Право-популізм	Різновид правого радикалізму, що апелює до протиставлення «чесного народу» і «корумпованих еліт» як головної суспільної вісі	Антиелітизм, апеляція до «народу», харизматичне лідерство
Крайні праві	Узагальнювальний термін, що охоплює увесь спектр від помірних правих популістів до відвертих неонацистів	Широке категоріальне поняття
Євроскептицизм	Критичне або негативне ставлення до процесу європейської інтеграції, що варіюється від м'якого скептицизму до повного заперечення членства в ЄС	Від «м'якого» до «жорсткого»
Деконсолідація ЄС	Процес розмивання спільних цінностей, норм і механізмів солідарності між державами-членами ЄС під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників	Підрив верховенства права, блокування рішень, «іллібералізм»

Для наочності основні поняття, що складають понятійно-категоріальний апарат роботи, систематизовано у *Таблиці 1.1*

1.2 Методологічна основа вивчення процесу деконсолідації ЄС в умовах зростаючого впливу право-радикальних ідей

У попередньому підрозділі було визначено ключові поняття дослідження: правий радикалізм, деконсолідація, євроскептицизм. Однак для того, щоб перейти від дефініцій до аналізу процесів, необхідно обрати методологічний інструментарій – сукупність підходів, методів і принципів дослідження, що визначатимуть логіку всієї роботи.

Дослідження проблеми деконсолідації ЄС під впливом право-радикальних сил носить міждисциплінарний характер і об'єднує аспекти порівняльної політології, теорії європейської інтеграції, а також вивчення популізму й демократії. Такий підхід вимагає застосування кількох методологічних підходів одночасно, оскільки жоден із них окремо не здатен повною мірою пояснити складність цього явища. Стратегія дослідження ґрунтується на принципах методологічного плюралізму.

Центральним елементом в аналізі виступає порівняльний метод, що дозволяє виявити як спільні риси, так і відмінності між право-радикальними партіями в різних країнах ЄС. Дослідники ідентифікують закономірності зростання їхньої електоральної підтримки та оцінюють вплив цих сил у різних державах-членах. Застосовується методологія **аналізу схожих систем**, яка передбачає порівняння країн із подібними інституційними параметрами, такими як членство в ЄС чи тип політичної системи (парламентська чи напівпрезидентська). Різниця в рівні поширення право-радикальних рухів дозволяє більш точно визначити їхній вплив як незалежної змінної на процеси деконсолідації.

Інституційний підхід закцентує увагу на взаємодії право-радикальних партій із формальними інституціями ЄС, такими як Європейський парламент, Рада ЄС чи Європейська комісія. Аналізуються механізми підриву структур, створених для підтримки верховенства права та міждержавної солідарності. Спираючись на концепцію інститутів Дагласа Норта як «правил гри», можна

стверджувати що деконсолідація відбувається шляхом системної ерозії неформальних норм і практик, які формувалися протягом десятиліть європейської інтеграції. [17]

Угорські та польські право-радикальні уряди демонструють стратегію не відкритого розриву зі спільнотою, а поступового руйнування правил зсередини.

Варто згадати про важливу складову методологічного підходу, а саме – використання теорії демократичного відступу. У статті вищезгаданих авторів – Роберто Фоа та Яшча Мунка «Небезпека деконсолідації» (2016) наголошується на загрозливих тенденціях у сталих демократіях:

- зниженні підтримки демократичних цінностей серед молоді,
- зростанні симпатій до авторитарних лідерів і військового правління,
- зневірі у легітимності демократичних інститутів.

Такі процеси, позначені терміном **деконсолідації демократії**, хоч і не є виключно правими за своєю природою, але саме право-радикальні партії найкраще використовують ці настрої на власну користь, перетворюючи суспільне невдоволення на політичний/електоральний капітал [21].

У своїй праці «Як гинуть демократії» (2018) Стівен Левіцький та Деніел Зіблатт розвивають ідею поступового переходу до «м'якого» авторитаризму, який значно відрізняється від традиційних військових переворотів. Цей процес характеризується плавним, поступовим відступом від демократії через використання легальних механізмів, таких як зміна виборчого законодавства, тиск на судову систему чи обмеження свободи медіа. Схема цього типу загострення авторитарних тенденцій виразно реалізується, наприклад, у політиці уряду Віктора Орбана в Угорщині та частково у діях польської партії «Право і Справедливість» (ПіС) [14].

Саме ця концепція слугує теоретичною основою для третього розділу цієї роботи.

Напрям досліджень з деінтеграції ЄС виник порівняно нещодавно як реакція на такі події, як вихід Великої Британії з ЄС та зростання євроскептичних настроїв. Франк Шіммельфеннінг та інші дослідники зазначали, що традиційні теорії європейської інтеграції, насамперед неофункціоналізм і ліберальний міжурядовизм, здебільшого зосереджувалися на прогресивному русі до все більшого єднання, ігноруючи можливості регресу чи відкату процесів. Процес деконсолідації, згідно з цією теорією, може реалізовуватися через три механізми:

- вихід (полишення державою ЄС або окремих його структур, наприклад Шенгенської зони чи єврозони),
- голос (системне блокування рішень та підрив спільних норм зсередини),
- вибіркова імплементація (формальне виконання зобов'язань за умови фактичного саботажу їхнього змісту) [22].

Право-радикальні партії та уряди здебільшого застосовують другий і третій механізми.

Конструктивістський підхід дозволяє поглибити інституційний аналіз, акцентуючи увагу на ціннісному аспекті деконсолідації. Згідно з конструктивізмом, ЄС визначається не лише як міжнародна організація зі спільними правилами, але й як спільнота, заснована на спільних цінностях – демократії, верховенстві права, захисті прав людини та меншин.

Право-радикальні партії, поширюючи нативістські й авторитарні ідеї, підривають цю базову ціннісну основу, пропонуючи альтернативну концепцію «Європи націй» замість «Європи прав». Така форма деконсолідації є більш глибокою, адже вона зачіпає світоглядну основу ЄС та може тривати навіть у разі збереження формального членства.

Системний підхід дозволяє розглядати ЄС як інтегровану систему з взаємозалежними компонентам. Це підхід надає змогу прослідкувати, як вплив право-радикальних партій у національних парламентах переростає у конкретні дисфункції в роботі ЄС, наприклад починаючи від блокування

міграційних рішень до дестабілізації спільної зовнішньої і безпекової політики.

Також, використовується метод контент-аналізу для аналізу ідеологічного змісту програм політичних партій, передвиборчих маніфестів і публічних заяв лідерів право-радикальних партій. Це допомагає оцінити рівень євроскептицизму, наявність нативістських і авторитарних елементів у дискурсі окремих партій, що є ключовим для дослідження в другому розділі. Зокрема, увага приділяється вивченню трьох головних маркерів Мюдде – нативізму, авторитаризму та популізму, які були визначені в першому підрозділі (підрозділ 1.1) [13, с. 22-23].

Ще одним важливим доповненням до порівняльного підходу слугує метод аналізу конкретних випадків. У межах цього дослідження детально розглядаються приклади Угорщини та Польщі як найбільш показові кейси впливу право-радикальних урядів на процес деконсолідації ЄС. Вибір цим країн був обумовлений кількома чинниками: обидві країни є членами ЄС і НАТО, обидві пройшли через прихід до влади право-радикальних партій (Фідес у 2010-му році, ПіС у 2015-му).

Джерельну базу дослідження складають кілька груп матеріалів.

По-перше, монографії та наукові статті зарубіжних і вітчизняних дослідників (К. Мюдде [13], П. Норріс [16], Р. Фоа, Я. Мунк [21], С. Левіцький [14], М. Гримська [18] та інші)

По-друге, офіційні документи ЄС: установчі договори (Лісабонський, Маастрихстський), рішення ради ЄС та Єврокомісії, матеріали Європарламенту щодо верховенства права в Угорщині та Польщі [1, 2, 3, 4].

По-третє, партійні програми та маніфести право-радикальних партій.

По-четверте, аналітичні доповіді: Європейської ради з міжнародних відносин, Фонду Бертельсмана, Центру з вивчення популізму, Фонду «Відкрите суспільство».

По-п’яте, електоральні дані Eurostat та порівняльних баз даних [30].

Підбиваючи підсумки підрозділу 1.2 – методологічна основа дослідження поєднує порівняльний, інституційний, конструктивістський та системний підходи, доповнені методами контент-аналізу.

Така комбінація дозволить охопити як структурний (інституційний), так і дискурсивний (ціннісний) виміри впливу право-радикальних сил на деконсолідацію ЄС.

Теоретичним фундаментом є концепції демократичного відступу (Фоа. Мунк), дезінтеграції ЄС (Шіммельфеннінг) та популістського право-радикалізму (Мюдде), визначені у підрозділі 1.1.

На основі цих висновків у наступних розділах здійснюється аналіз конкретних партій, електоральних процесів та механізмів деконсолідаційного впливу.

1.3 Теоретичні підходи до аналізу процесу розвитку Європейського Союзу: концепції і теорії

Визначивши понятійний апарат та методологічну рамку дослідження, необхідно розглянути теоретичний контекст, у якому відбувається сам процес розвитку Європейського Союзу. Питання про те, **як** і **чому** розвивається ЄС – і чому цей розвиток може давати збої – не є суто академічним: від відповіді на нього залежить і те, як ми розуміємо деконсолідацію, і те, які механізми протидії їй є реалістичними.

Перша і найбільш впливова теорія європейської інтеграції – **неофункціоналізм**. Ця концепція була сформульована американським дослідником Ернестом Хаасом у 1958-му році. Її центральне поняття – перетікання, що означає неминучий процес поширення інтеграції з однієї галузі до суміжних сфер. Згідно з її логікою, інтеграція розпочата в царині торгівлі, обов’язково спричиняє зміни в таких сферах як монетарна політика, прикордонний контроль чи міграція. Саме цей підхід був основою для

пояснення еволюції ЄС від митного союзу до введення єдиної валюти та створення Шенгенської зони.

Однак, неофункціоналізм виявився обмеженим у здатності пояснювати ситуації, за яких механізм «перетікання» зупиняється або починає рухатися у зворотному напрямку. Такі явища, як вихід Великої Британії з ЄС, відмова Угорщини виконувати рішення Суду ЄС щодо перерозподілу мігрантів або реформа судової системи у Польщі всупереч вимогам Європейської комісії, слугують прикладами аномалій, які суперечать прогнозам неофунціоналізму і вимагають залучення альтернативних теоретичних підходів.

Одною з таких альтернатив є ліберальний міжурядовизм, запропонований Ендрю Моравчиком у 1990-х роках. Ця теорія розглядає ЄС передусім як міжурядову організацію, де національні держави виступають головними діючими акторами, а наднаціональні інститути слугують лише інструментами реалізації їхніх національних інтересів. Згідно з цим підходом інтеграція можлива лише за умов досягнення консенсусу між ключовими державами-членами, наприклад такими як Франція, Німеччина чи Італія.

Ліберальний міжурядовизм дозволяє краще зрозуміти вплив урядів право-радикального спрямування на процеси деконсолідації в ЄС. Наприклад, коли уряд Віктора Орбана блокує рішення Ради ЄС щодо розподілу мігрантівчи фінансових пакетів допомоги Україні, він діє у межах міжурядової логіки – захищає заявлені національні інтереси, навіть якщо це суперечить наднаціональним зобов’язанням [42].

Однак, ця теорія не роз’яснює механізми, завдяки яким подібна поведінка може підривати фундаментальні основи ЄС – адже з суто міжурядової точки зору це виглядає як звичайні переговори між державами.

Автори теорії мультирівневого управління Гарі Маркс та Лізбет Хоге пропонують альтернативний погляд на структуру ЄС. У цій концепції ЄС сприймається не як ієрархічна система з домінуванням певного рівня (наприклад національного), а як складна мережа взаємопов’язаних рівнів управління:

- наднаціонального (інститути ЄС),
- національного (держави-учасниці),
- субнаціонального (регіони/міста).

Влада в такій системі розподіляється між різними рівнями без домінування будь-кого з них. Ця теорія стала корисною для аналізу подвійної стратегії право-радикальних партій. На національному рівні вони часто вдаються до підриву незалежності судів, медіа й виборчих інституцій. На національному ж – блокуються рішення Ради ЄС та формують союзи з іншими євроскептичними групами в Європарламенті [39].

Ця стратегія посилює їхній вплив і значно ускладнює можливість нейтралізації такого впливу.

Конструктивізм (докладно розглянутий у підрозділі 1.2 з методологічної точки зору) у контексті теорій розвитку ЄС наголошує на тому, що ЄС є проектом ідентичності не менше, ніж проектом економічної інтеграції.

«Європейськість» - це не лише паспорт або євро в гаманці, а першочергово спільне уявлення про те, що означає бути членом ліберально-демократичної спільноти. Право-радикальні партії атакують саме цей ідентичнісний вимір, пропонуючи натомість концепцію «Європи суверенних націй», де кожна держава зберігає право ігнорувати спільні норми в ім’я «волі народу» [13].

Найбільш релевантною для цього дослідження є порівняно нова **теорія дезінтеграції ЄС**, що сформувалася як самостійний напрям після виходу велкої Британії з ЄС 2016-го року. Франк Шіммельфеннінг, Бернард Рітбергер та інші дослідники поставили питання, яке раніше вважалося майжериторичним: а чи може інтеграція піти у зворотному напрямку? Їхня відповідь – так, і цей процес вже відбувається.

«Дезінтеграція - це не просто відсутність інтеграції. Це активний процес зменшення спільних правил, зобов’язань і механізмів, що раніше об’єднували держави-члени.» [22, с. 2].

При цьому дезінтеграція не обов'язково означає вихід з ЄС. Вона може відбуватися зсередини – через систематичне блокування ключових рішень (як Угорщина роками гальмувала пакети допомоги Україні), ігнорування рішень суду ЄС (Польща у 2021 р. оголосила, що польська конституція має пріоритет над правом ЄС) або вибіркове виконная директив (Угорщина формально прийняла рішення про розподіл мігрантів, але фактично не виконала жодної квоти). Саме ці три форми дезінтеграції і є головним предметом розділу 3.

Таблиця 1.2 - Теорії розвитку ЄС та їх пояснювальна сила щодо правого радикалізму.

Теорія	Головна ідея щодо розвитку ЄС	Пояснювальна сила щодо правого радикалізму
Неофункціоналізм (Хаас)	Інтеграція рухається вперед через «перетікання» (spillover) від одних сфер до інших	Не пояснює регрес і блокування - потребує доповнення теорією дезінтеграції
Ліберальний міжурядовизм (Моравчик)	Держави - головні актори; інтеграція є результатом переговорів між урядами	Пояснює, чому право-радикальні уряди блокують рішення на рівні Ради ЄС
Мультирівневе управління (Маркс, Хоге)	ЄС - система з кількома рівнями влади без єдиного центру	Показує, як право-радикали використовують національний рівень для саботажу наднаціонального
Конструктивізм (Венд, Ру)	Ідентичності та норми визначають поведінку акторів більше, ніж інтереси	Пояснює ціннісну деконсолідацію: підрив спільної «європейської ідентичності»
Євроскептична / дезінтеграційна теорія (Шіммельфеннінг)	Інтеграція оборотна; можливий відкат через вихід, блокування або саботаж	Найбільш релевантна для аналізу деконсолідаційного впливу правих радикалів

Отже, жодна з класичних теорій – ні неофунціоналізм, ні ліберальний міжурядовизм – не є достатньою для пояснення того, що відбувається з ЄС під тиском право-радикальних сил. Неофункціоналізм описує **логіку поглиблення інтеграції**, але не передбачає її регресу. Ліберальний міжурядовизм пояснює, як держави торгуються, але не чому це підриває сам фундамент Союзу. Мультирівневе управління фіксує складність системи, але

не жає нормативних критеріїв для оцінки її дисфункцій. Лише поєднання конструктивізму (ціннісний вимір) [13] і теорії дезінтеграції (структурний вимір) [22] дозволяє повноцінно зрозуміти механізм деконсолідаційного впливу право-радикальних партій – що і означає теоретичну рамку цього дослідження.

Загальний висновок до Розділу 1. У першому розділі дипломного дослідження було сформульовано основний понятійно-категоріальний апарат, окреслено методологічні засади та визначено теоретичну основу для аналізу право-радикальних політичних сил як фактора, що сприяє процесам деконсолідації в Європейському Союзі.

Проведений аналіз понять і категорій засвідчив, що правий радикалізм є складним та багатогранним феноменом. Спираючись на концептуальний підхід К. Мюдде, автор визначає правий радикалізм через три ключові ідеологічні складові: нативізм, авторитаризм та популізм [15].

Особливим аспектом дослідження стало розмежування таких понять, як «Правий радикалізм», «право-популізм», «крайні праві» та «правоекстремізм». Зазначені термінологічні розрізнення обґрунтовані з урахуванням наукових підходів української дослідниці М. І. Гримської [18].

Встановлено також, що більшість сучасних представників право-радикальних політичних сил поєднують свою ідеологію із жорстким євроскептицизмом, що перетворює їх на потенційне джерело дестабілізації європейського інтеграційного процесу.

Поняття деконсолідації ЄС розглядаються як активний процес послаблення спільних правил, зобов’язань та механізмів співпраці між державами-членами. У рамках роботи цей процес оцінюється як наслідок взаємодії внутрішніх політико-ідеологічних та інституційних факторів, серед яких особлива увага приділяється впливу право-радикальних політичних сил, відповідно до позиції, представленої в роботі Шіммельфеннінга [23].

Методологічна основа дослідження ґрунтується на засадах методологічного плюралізму. Для досягнення поставлених завдань біло

використано порівняльний, інституціональний, системний та конструктивістський підходи. Ці методи доповнюються застосуванням контент-аналізу та аналізом конкретних випадків, що забезпечує комплектність дослідницьеого підходу. Теоретична база дослідження включає концепцію демократичного відступу розроблену Фоа, Мунком [13],

Левицьким та Зіблаттом [14], а такоє теорією диференційованої дезінтеграції, запропоновану Шіммельфеннінгом [23].

Окрім того, проведений аналіз ключових теоретичних підходів до європейської інтеграції засвідчив обмеженість традиційних теоретичних моделей, зокрема неофунціоналізму та ліберального міжурядовизму, у пояснені сучасних процесів регресії в ЄС. У цьому контексті найрелевантнішими для дослідження визначені теорія дезінтеграції Шіммельфеннінга і консруктивістський підхід. Ці концепти дозволяють глибше зрозуміти механізми, за допомогою яких право-радикальні сили підривають як інституційний фундамент ЄС, так і ціннісну основу його інтеграції.

Отже, перший розділ роботи заклав необхідний теоретико-методологічний базис для подальшого емпіричного аналізу ідеологічних передумов, електоральної динаміки та конкретних механізмів впливу право-радикальних політичних сил на процеси деконсолідації в державах-членах Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2. ПРАВО-РАДИКАЛЬНІ ПАРТІЇ В КРАЇНАХ ЄС: ІДЕОЛОГІЯ, ЕЛЕКТОРАЛЬНА ДИНАМІКА ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

2.1. Загальна характеристика право-радикальних партій в ЄС на сучасному етапі. Ідеологічні засади та програмні пріоритети

Якщо у 2000-х роках про право-радикальні партії говорили переважно як про маргінальний феномен – «партії протесту», приречені залишатися на узбіччі великої політики, - то сьогодні ця характеристика є глибоко хибною [21]. Право-радикальні партії входять до урядів, формують порядок денний і змінюють саму політику та її мову. Від протестів та маргінальності вони стали частиною керуючої ланки [22].

За результатами виборів до Європейського парламенту у червні 2024 року, право-радикальні партії отримали приблизно чверть голосів, продовжуючи тенденцію зростання, що спостерігалася ще у 2014 та 2019 роках [5;32]. При цьому, вперше в історії більше половини муніципалітетів ЄС були виграні кандидатами від право-радикальних сил. Результати окремих партій є ще красномовнішими: французьке Національне об'єднання здобуло 31,3% голосів, італійські «Брати Італії» - 28,7% [5].

На виборах до Європейського парламенту у червні 2024 року право-радикальні фракції/партії у сукупності отримали близько 25% мандатів, що стало рекордним результатом за всю історію Європарламенту [32]. Ці цифри є прямим показником сталої тенденції, яка формувалась впродовж щонайменше двох десятиліть. Нижче представлена *таблиця 2.1 з списком основних та найбільших право-радикальних партій ЄС (станом на 2024 р.)*

Партія	Країна	Рік заснування	Фракція в ЄП (2024)	Ключова ідеологія
Національне об'єднання (RN)	Франція	1972	Патріоти за Європу	Антиімміграція, суверенізм

Партія	Країна	Рік заснування	Фракція в ЄП (2024)	Ключова ідеологія
Фідесз	Угорщина	1988	Патріоти за Європу	«Ілліберальна демократія», антисорос
Альтернатива для Німеччини (AfD)	Німеччина	2013	Європа суверенних націй	Антиімміграція, євроскептицизм
Брати Італії (FdI)	Італія	2012	ЄКР	Пост-фашизм, нативізм, традиціоналізм
Демократи Швеції (SD)	Швеція	1988	ЄКР	Антиімміграція, шведська ідентичність
Партія свободи (PVV)	Нідерланди	2006	Патріоти за Європу	Антиіслам, євроскептицизм
Право і справедливість (PiS)	Польща	2001	ЄКР	Католицький націоналізм, антилібералізм
Партія фінів (PS)	Фінляндія	1995	Патріоти за Європу	Антиімміграція, євроскептицизм
Фламандський інтерес (VB)	Бельгія	2004	Патріоти за Європу	Фламандський сепаратизм, нативізм
Воля і справедливість (ИН)	Болгарія	2023	ЄКР	Популізм, проросійські симпатії

Таблиця 2.1 *Джерело: Складено автором за даними CHES 2024, Europarl.eu [5;19]*

Результати виборів до Європарламенту 2024 року закріпили новий баланс сил. Три право-радикальні і право-консервативні фракції – Патріоти за Європу (Patriots for Europe, PfE), «Європейські консерватори і реформісти» (ECR) та «Європа суверенних націй» (ESN) – разом сформували найбільший правий блок в історії Європарламенту. Показово, що ПзЄ ініціював угорський прем'єр Віктор Орбан, запустивши процес їхнього об'єднання буквально за кулька тижнів до виборів – у Будапешті, разом з Австрійською Партією Свободи (АПС/ FPÖ) та французьким RN [37].

Це не випадковий альянс, а цілеспрямована стратегія. Через координацію у Європарламенті максимізувати вплив на рішення ЄС. Разом ці три фракції налічують 180 депутатів – цього достатньо для блокування багатьох ключових рішень, що потребують кваліфікованої більшості, і для системного гальмування роботи парламентських комітетів [39]. Саме цим складається принципово інша якість присутності правих у Європарламенті порівняно навіть із 2019 роком.

На перший погляд між консервативно-католицьким «Правом і справедливістю» з Польщі, антиісламською Партією свободи Герта Вілдерса з Нідерландів і національно-консервативними «Братами Італії» Джорджі Мелоні проблематично знайти щось спільне – крім місця на правій стороні політичного компасу. Проте саме тут і проявляється аналітична цінність тріади Мюдде, розглянутої у підрозділі 1.1:

- нативізм – переконання що держава належить «корінному народу», а не іммігрантам, меншинам або наднаціональним бюрократіям;
- авторитаризм – запит на «порядок», сильного лідера і жорстку каральну систему;
- популізм – поділ суспільства на «чесний народ» і «корумповані еліти», де еліти можуть бути яким завгодно зручним ворогом, наприклад: ліберальні медіа, ЛГБТК активісти, «глибина держава» чи сам Брюссель.

Ці три складові присутні в усіх зазначених партіях – із різним наголосом і різною риторикою.

Зрозуміти сучасний правий радикалізм неможливо без короткого екскурсу в його генеалогію. Перше покоління – так звані «старі праві» - виникли з безпосереднього кореня міжвоєнного фашизму і нацизму: Італійський соціальний рух (MSI), національний фронт Жан-Марі Ле Пена у Франції 1970-х, австрійська партія свободи початкового зразка. Усі ці політичні об’єднання несли виразний неофашистський бренд – расова ієрархія, культ насилля та війни, заперечення парламентаризму [18].

Їх наступниками стали «нові праві», що виникли (або ж суттєво переформатувалися) переважно у 1990-х – 2000-х роках, зробили принципову річ – відмовилися від найбільш токсичної символіки та риторики відкритого расизму, але при цьому зберегли суть попередників. Замість «расової чистоти» - «захист культурної ідентичності», замість «геть іноземців» - «пріоритет національних громадян» і т.д. Це все те, що Мюдде назвав «санітизацією» правого радикалізму – іщо зробило ці партії задовільними, або ж навіть бажаними для виборців.

Марін Ле Пен, яка очолила Національне об'єднання у 2011-му році після батька, провела де-демонізацію партії, наприклад змінила символіку, виключила членів з відкрито расистськими/антисемітськими позиціями і результатом таких дій стало те, що партія яку усі нещодавно бойкотували усі інші, тепер почала вигравати муніципальні вибори, пройшла до парламенту у 2022-му році і мало не увійшла до Єлисейського палацу [22; 32].

Антиіміграйціна програма є найбільш уніфікованим елементом ідеологій усіх право-радикальних партій, але і тут є нюанси. Одні партії, як-от Партія свободи Вілдерса, будують антиміграційну позицію навколо антиісламської риторики (іслам як «тоталітарна ідеологія», несумісна з європейськими цінностями). Інші, як шведські Демократи, роблять акцент на **кількісному** аспекті – занадто велика кількість іммігрантів «розчиняє» шведську ідентичність незалежно від їхнього релігійного чи культурного походження. Угорський Фідесз робив наголос на «захисті християнської Європи» від мусульманських мігрантів, попри те, що Угорщина мала одні з найнижчих рівнів міграційного тиску в ЄС. Антиіміграційна риторика тут є більше символічним ресурсом, ніж відповіддю на реальну проблему. За даними **CHES 2024**, більшість право-радикальних партій ЄС займають жорстку євроскептичну позицію і виступають за різке скорочення імміграції [19].

Євроскептицизм у право-радикальних партій набуває різних форм. Фідесз і ПіС не прагнуть виходу з ЄС (це було б електоральним самогубством

у країнах із потужною проєвропейсбкою підтримкою), проте послідовно відстоюють так звану «Європу націй» - модель, де держави зберігають повний суверенітет, а Брюссель не втручається у судовуреформу, мігрційну політику чи «ідеологічне виховання».

Тобто вони хочуть залишитися в ЄС, але ЄС без наднаціональних зобов'язань – що є суперечністю у самому ядрі проекту. Більш радикальні позиції займає німецька AfD, яка у своїй програмі 2024-го року фактично не відкидала сценарій виходу Німеччини з ЄС, а також низка дрібніших партій у Болгарії, Словаччині, Австрії, що відкрито виступають за вихід із єврозони або Шенгенського простору. Проте навіть ці «тверді» євроскептики розуміють, що в сучасних умовах вихід із ЄС – не реалістична ціль, а радше риторичний ресурс для мобілізації електорату.

Антиліберальна і традиціоналістська риторика є третьої спільною рисою. Право-радикальні партії послідовно атакують «ЛГБТ-ідеологію», «гендерну теорію», «культуру відміни» і «вок-активізм». ПіС у Польщі оголошував «зони вільні від ЛГБТ-ідеології»[3], угорський Фідезс прийняв закон, що фактично забороняє будь-яке зображення ЛГБТК-відносин для неповнолітніх [4], а AfD регулярно атакує «культурний марксизм» як загрозу традиційній сім'ї [33].

Ця риторика виконує важливу функцію: вона переключає увагу з економічних проблем на ціннісний конфлікт, де право-радикали почуваються значно впевненіше. Якщо подивитись на партійні програми право-радикальних партій – не на риторику, а на конкретні програмні пріоритети, - то можна виявити кілька спільних тем, що повторюються незалежно від країни.

Перше – жорсткий контроль кордонів і скорочення або зупинка легальної та нелегальної імміграції. Практично всі право-радикальні партії вимагають виходу зі схем розподілу мігрантів у межах ЄС, будівництва парканів, депортацій і скасування або жорсткого обмеження права на притулок [6,7]. Фідесз, зокрема, побудував фізичний паркан на кордоні з

Сербією і неодноразово бойкотував спільні рішення ЄС щодо розподілу шукачів притулку.

Друге – захист традиційних цінностей і сімейної моделі. Право-радикальні партії одностайно виступають проти одностатевих шлюбів, гендерно-нейтральних документів, права на усиновлення для одностатевих пар, проведення ЛГБТ-парадів. ПіС в Польщі фактично запровадив майже повну заборону абортів, виправдовуючи це «захистом життя» і «польською традицією» [3].

Третє – «суверенізм» у зовнішній і внутрішній політиці. Це означає відстоювання права держав-членів ігнорувати рішення ЄС, які суперечать національним інтересам (у трактуванні правлячої партії), і відмову від «наднаціонального диктату». На практиці – блокування санкцій, гальмування пакетів допомоги Україні, ігнорування Суду ЄС і т.д.

Четверте – економічний протекціонізм і соціальний шовінізм. Більшість право-радикальних партій активно використовують соціальну риторику – але адресовану виключно «своїм». Вони обіцяють щедрі соціальні виплати для корінного населення, наприклад Фідесз – субсидії для багатодітних угорських сімей, ПіС – програма «500+»), виступаючи проти тих самих виплат для іммігрантів та меншин [20,30]. Саме це і називають «соціальним шовінізмом» у традиційному розумінні – держава загального добробуту, але тільки для своїх.

Завершаючи цей підрозділ, варто звернути увагу на одну фундаментально-важливу річ: право-радикальні партії не є однорідним монолітом із централізованим командним центром. Між ними існують великі розбіжності. Наприклад, польська партія ПіС та угорський Фідес тривалий час конфліктували через різницю у поглядах стосовно України [27]. Для Польщі підтримка Києва є питанням національної безпеки, тоді як Віктор Орбан відкрито блокував допомогу Україні. Французське RN та шведські SD мають різне ставлення до НАТО. Деякі партії виступають за жорстку фінансову дисципліну, тоді як інші наполягають на збільшені соціальних виплат.

Ця внутрішня різноманітність є важливим аспектом для аналізу, адже вона доводить, що вплив право-радикальних сил на дезінтеграцію ЄС виникає не через єдину і узгоджену «праворадикальну змову», а через безліч локальних і несистематичних дій. У сукупності такі кроки послаблюють здатність Союзу виступати як консолідована геополітична сила.

2.2. Право-радикальні партії Центрально-Східної Європи : зростання впливу та характеристика діяльності

Центрально-Східна Європа (ЦСЄ) є тим регіоном, де право-радикальні та право-популістські партії від опозиційної риторики до реального державного управління раніше і повніше, ніж будь-де в ЄС. Якщо на Заході праві радикали здебільшого залишалися в опозиції або входили до коаліцій на другорядних ролях – в Угорщині та Польщі вони сформували однопартійні уряди з домінуючою більшістю і провели системні зміни, що безпосередньо зіткнулися з нормативними основами Союзу. Саме тому ЦСЄ є ключовим регіоном для розуміння деконсолідаційного виміру правого радикалізму. Важливо також зазначити специфіку регіону. Партії ЦСЄ виникли в умовах посткомуністичної трансформації, і їхній правий радикалізм має свою генеалогію – він не є прямим спадкоємцем міжвоєнного фашизму (як MSI в Італії чи RN у Франції), а виріс із розчаруванням у результатах «третьої хвилі демократизації*».

Третя хвиля демократизації - це глобальний процес переходу від авторитарних режимів до демократії, розпочатий у 1974 році в Португалії та Греції, що охопив понад 30 країн Європи, Латинської Америки та Азії протягом наступних 15 років. Термін ввів політолог Семюель Гантінгтон, виділивши падіння диктатур, економічний розвиток та ефект «снігової кулі» як ключові причини.

Електоральна підтримка цих партій значною мірою живиться не расовою ідеологією, а ідеєю, що ліберально-демократичні реформи 1990-х

принесли вигоди не тому «народу/нації», а новим елітам – і що суверенітет, відновлений після радянської окупації, знову делегується зовнішньому центру, тепер брюссельскому.

Угорщина: «іллібералізм» як система. Фідес – угорська правоцентристська партія, заснована у 1988 році, як молодіжний ліберальний рух, - до початку 2000-х років здійснила разючу ідеологічну трансформацію, перемістившись у право-консервативний і згодом відверто популістський табір. Прихід до влади у 2010 році з конституційною більшістю (67% місць у парламенті) відкрив Віктору Орбану можливості, яких не мала жодна інша право-радикальна партія в ЄС – змінювати Конституцію без жодної опозиції.

Перші чотири роки при владі 2010-2014 були присвячені тому, що угорські правознавці назвали «захопленням держави»: прийнята у 2011 році нова Конституція переписала правила гри – знизила вік виходу суддів Конституційного суду на пенсію, обмежила юрисдикцію суду в бюджетних питаннях, підпорядковувала прокуратуру виконавчій владі. Виборча реформа того ж року перекроїла виборчі округи таким чином, що навіть при 45% голосів Фідес міг отримувати більше половини місць у парламенті – що й підтвердили вибори 2014, 2018, 2022 років.

Усі ці дії мали прямі наслідки для ЄС. Принцип верховенства права – один із фундаментальних стовпів Союзу, закріплений у статті 2 Договору про ЄС, - передбачає незалежність судової системи як обов’язкову умову членства. Коли угорські суди перестали бути незалежними від виконавчої влади, питання вийшло за межі внутрішньої політики Угорщини: під загрозою опинилися механізми взаємного визнання судових рішень між державами-членами, функціонування Європейського ордера на арешт і загалом довіра між правовими системами, на який тримається правовий простір ЄС.

У 2014 році Орбан відкрито проголосив курс на «ілліберальну демократію» - апелюючи до Сінгапуру, Китаю та Росії як прикладів успішних держав, що відмовилися від «ліберальної догми» [35].

Таке твердження означало, що формулювання альтернативної моделі для решти ЦСЄ – держави же демократичні процедури (вибори) зберігаються, але ліберальні стримування, наприклад незалежні суди, вільна преса і т.д. усуваються як «штучні обмеження» народного суверенітету [34].

«Ліберальна демократія більше не може бути єдиною формою демократії. Угорщина будує нелібералыну державу, засновану на національних інтересах.» (Віктор Орбан промова у Бале-Тушнад, 2014) [35]

На рівні ЄС відповіддю стало заснування механізму статті 7 Договору про функціонування ЄС у 2018 році – процедури, яку раніше ніколи не використовували і яку у самому договорі образно називали «ядерною зброєю» проти порушників. Проте механізм виявився малоефективним: для санкцій потрібна одностайність Ради, а Польща блокувала рішення щодо Угорщини (і навпаки). Це саме по собі є проявом деконсолідації – механізм солідарності перетворився на інструмент взаємного захисту від відповідальності. [4; 34].

Окрема і надзвичайно значима лінія – зовнішньополітичний вимір. Фідес послідовно підтримував тісні зв'язки з Кремлем, наприклад угода про будівництво АЕС «Пакш-2» з «Росатомом», відмова від транзиту зброї для України через угорську територію, систематичне блокування або затримка пакетів санкцій проти Росії і допомоги Києву в Раді ЄС. За період 2022–2026 років Угорщина під керівництвом Віктора Орбана неодноразово блокувала або суттєво затримувала прийняття пакетів фінансової та військової допомоги Україні, а також нові санкції проти Росії. Зокрема, Угорщина ветувала €50 млрд макрофінансового пакету у 2023 році та €90 млрд позики у 2026 році (United24 Media, 2026; Politico, Reuters). Це найбільш конкретний і вимірний приклад того, як одна право-радикальна партія при владі здатна паралізувати зовнішньополітичну спроможність усього Союзу [42].

Польща: зіткнення двох конституційних порядків. Партія «Право і справедливість», заснована братами Качинськими у 2001 році, прийшла до влади у 2015 р. із гаслом «морального оновлення» Польщі після восьми років правління ліберальної «Громадянської платформи». Ідеологічно ПіС

складніше піддається категоризації, ніж Фідес: вона поєднує католицький консерватизм, економічний дирижизм і виразний антиліберальний популізм – що відрізняє її від більшості право-радикальних партій Заходу, які тяжіють до економічного лібералізму. Ключовий конфлікт із ЄС розгорнувся навколо судової реформи 2015-2019 років.

ПіС послідовно підпорядковувала виконавчій владі Конституційний трибунал, Верховний суд і Національну раду судочинства – органи, покликані гарантувати незалежність правосуддя [3].

Апогею ситуація досягла у жовтні 2021 року, коли польський Конституційний трибунал виніс рішення про пріоритет польської конституції над правом ЄС, за допомогою якого працює та тримається весь правовий порядок Союзу [9].

Єврокомісія відповіла позовом до Суду ЄС, а Суд ввів щоденні штрафи проти Польщі – до 1 млн євро на день. Також автор хоче наголосити на тому, що польський кейс чудово демонструє, що деконсолідація ЄС відбувається не лише через ігнорування спільних норм, а й через їх **юридичне переосмислення** на національному рівні. Якщо право ЄС не має верховенства, то руйнується сама основа, на якій держави-члени приймають обов'язкові для виконання рішення. Тобто фактично відбувається підрив **конституційної архітектури** Союзу.

У 2023 році на виборах до Сейму коаліція опозиційних партій на чолі з Дональдом Туском здобула більшість і новий уряд розпочав відновлення незалежності судової системи – частково задля розблокування 35 млрд. єво заморожених фондів ЄС. Це показово з аналітичної точки зору: вихід Польщі з деконсолідаційного сценарію виявився можливим, але потребував зміни уряду та тривалих інституційних зусиль. Механізми ЄС самі по собі виявилися недостатніми для примусу до виконання норм.

Словаччина: повторення угорського сценарію? Повернення Роберта Фіцо на посаду прем'єра після виборів вересня 2023 року різко змінило позицію Словаччини в ЄС. Якщо попередній уряд Едуарда Гегера підтримував

Україну і прозахідний курс, Фіцо одразу заявив про припинення державних поставок зброї Україні , встановив особисті контакти з Орбаном і розпочав риторичну атаку на «брюссельский диктат». Словаччина, яка раніше не була джерелом системних проблем для ЄС, перетворилася на другий фронт дезінтеграційних тенденцій у ЦСЄ за лічені місяці після зміни уряду.

Приклад Словаччини показує, що деконсолідаційний вплив може виникати стрибкоподібно. Не в результаті тривалого ерозійного процесу, а внаслідок однієї виборчої кампанії, якщо право-радикальна партія отримує доступ до виконавчої влади. Цей кейс став прикладом того, що угорська модель є відтворюваною.

Чехія: популізм без ідеологічного ядра. Рух АНО Андрея Бабіша своєрідний феномен: раво-популістська партія без виразної ідеологічної бази, побудована як особистий політичний проект великого підприємця. Бабіш керував Чехією у 2017-2021 роках і є ілюстрацією того, що деконсолідуючий ефект можуть мати не лише ідеологічно заряджені право-радикали, а й бізнес-популісти, які використовують державні ресурси у власних інтересах. Єврокомісія провела розслідування і визнала порушення щодо конфлікту інтересів Бабіша – він одночасно контролював холдинг Agrofert і отримував з нього субсидії ЄС як прем'єр. Цей випадок показовий в іншому вимірі деконсолідації: підрив фінансової доброчесності системи ЄС зсередини.

Порівняльний аналіз спільного і відміного. Зіставлення вищеперерахованих випадків дозволяє провести аналіз, створити порівняльну *таблицю 2.2* та виявити спільні та відмінні риси, що допоможе глибше зрозуміти деконсолідацію у ЄС.

Партія / країна	**Прихід до влади**	**Ключові деконсолідаційні дії**	**Реакція ЄС**
Фідесз (Угорщина)	2010 (двічі - 2018, 2022)	Реформа судової системи; «медіазакон»; блокування пакетів допомоги Україні; відмова від квот на мігрантів; виключення з ЄНП (2021)	Стаття 7 ДФЄС (2018); заморожування фондів ЄС; рішення ЄСПЛ

Партія / країна	Прихід до влади	Ключові деконсолідаційні дії	Реакція ЄС
ПіС (Польща)	2015–2023	Реформа Конституційного трибуналу; підпорядкування судів виконавчій владі; «зони без ЛГБТ»; конфлікт щодо пріоритету польської Конституції над правом ЄС	Стаття 7 ДФЄС (2017); заморожування коштів; рішення Суду ЄС
АНО / Бабіш (Чехія)	2017–2021	Блокування міграційних квот; євроскептична риторика; конфлікт інтересів (субсидії ЄС)	Розслідування Єврокомісії щодо конфлікту інтересів
Смер / Фіцо (Словаччина)	2006–2010, 2012–2018, з 2023	Блокування допомоги Україні після 2023; проросійська риторика; заморожування військової підтримки Києва	Дипломатична ізоляція; критика партнерів по ЄС
СНС / ГЕРБ-СДС (Болгарія)	Нестабільна коаліція	Гальмування євроінтеграційних реформ; проросійські симпатії частини коаліції; блокування вступу до Шенгену	Затримка вступу до Шенгену (до 2024)

Таблиця 2.2 – Право-радикальні та право-популістські партії ЦСЄ: вплив на деконсолідацію ЄС та реакція Союзу.

Спільним для Угорщини, Польщі і Словаччини є інструменталізація суверенітету, тобто апеляція до національного суверенітету як щита проти виконання зобов'язань перед ЄС. При цьому жодна з цих партій не ставить питання про вихід з ЄС, навпаки, вони активно використовують усі бенефіти: структурні фонди безвізовий режим і інші переваги членства. Парадокс полягає втому, що право-радикальні уряди ЦСЄ є споживачами інтеграції і одночасно руйнівниками її нормативних основ – і ця суперечність є структурною проблемою, на яку ЄС досі немає механізмів протидії.

Відмінності не менш показові. Угорський Фідес це системна реконструкція держави, розтягнута на 15 років і доведена до стану виборчої автократії (за класифікацією V-Dem).

Польский ПіС – це приклад конституційного конфлікту, який зрештою поступився під тиском виборців і заморожених коштів. Словацький Смер слугує прикладом різкого зовнішньополітичного розвороту, що відбувся не

через ідеологічний проект, а через особистий інтерес. Кожна з цих моделей відповідає різним механізмам дезінтеграції, описаним і у підрозділі 1.3 – виходу, блокуванню і вибірковій імплементації [22].

Також, варто зазначити про ступінь інституційної консолідації досягнутих змін. Угорські реформи 2010-2014 років виявилися вкрай важко оборотними – навіть після втрати влади Фідесом у 2026 році, відновлення медіа, судової системи, і виборчого законодавства потребуватиме років [34].

Натомість польський досвід показав, що при наявності достатньої політичної волі і зовнішнього тиску (заморожені фонди ЄС) часткове відновлення можливе. Зробивши аналіз з вищеперерахованого автор прийшов до висновку, що чим довше право-радикальна партія перебуває при владі і чим глибше вона проникає в інституційну сферу держави, тим меншими стають шанси на реінтеграцію цієї держави у нормативний простір ЄС.

Досвід ЦСЄ демонструє, що право-радикальні партії при владі здатні трансформувати деконсолідаційний вплив із дискурсивного рівня на структурний. Наприклад через зміну конституцій, законів і практик, що безпосередньо суперечать зобов'язанням держав-членів перед ЄС. При цьому інструменти, які ЄС розробляв для протидії цим тенденціям (стаття 7 ДФЄС, заморожування фондів), виявилися частково ефективними лише у польському випадку і вочевидь недостатніми у угорському [22].

Це ключове питання буде розглядатись у розділі 3: чому механізми ЄС виявилися такими слабкими і чи є це системною вадою самого Союзу, або ж ці помилки можна виправити.

2.3. Право-радикальні сили Західної та Північної Європи: особливості та їх програмові завдання

Якщо ЦСЄ надала приклади право-радикальних партій при владі із системним впливом на інститути держави і ЄС, то Захід і Північ Європи демонструють інший, не менш важливий сценарій: зростання цих партій в

опозиції або у коаліціях на другорядних ролях, де їхній вплив є непрямим, але не менш відчутним. Вони переформатовують порядок денний, змушують популярні партії переймати жорсткішу риторику щодо міграції та суверенітету, і поступово змінюють те, що вважається «прийнятною» позицією у публічному дискурсі.

За результатами виборів до Європарламенту у червні 2024 року, право-радикальні та право-популістські партії Західної та Північної Європи сумарно збільшили своє представництво приблизно на 20% порівняно з 2019 роком [5; 32].

Ці партії увійшли до трьох різних фракцій – «Патріоти за Європу» (PfE), «Європейські консерватори і реформісти» (ECR) та «Європа суверенних націй» (ESN), - що свідчить про їхнюідеологічну неоднорідність, попри ряди спільних програмних орієнтирів.

Ключова відмінність – структурна. Право-радикальні партії Заходу і Півночі діють у зрілих демократіях із міцнішими інституційними противагами, глибшою укоріненістю норм незалежного суду, свободи преси і громадянського суспільства. Тому їхній вплив рідко виражається у прямій зміні конституцій – як це сталося в Угорщині чи Польщі. Натомість вони діють через два інших механізми, не менш ефективних у довгостроковій перспективі: мейнстрімний ефект, та коаліційний важіль.

Концепцію «мейнстримізації» право-радикальних ідей детально описав Кас Мюдде у праці Mudde, C. (2013). Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what? European Journal of Political Research: коли право-радикальна партія стабільно набирає 15-20%і більше, традиційні партії починають конкурувати за той самий електорат, переймаючи її риторику і окремі програмні пріоритети. Результатом є зміщення всього політичного простору праворуч – навіть без участі радикалів у владі [21].

У Франції цей ефект є найбільш задокументованим. Після того як Національне об’єднання стало стабільно фінішувати першим або другим у першому турі президентських і законодавчих виборів, центристські партії

«Республіканці» і «Відродження» Е. Макрона послідовно жорсткішали у міграційній риториці. Закон про імміграцію, ухвалений у грудні 2023 році, містив норми (зокрема обмеження возз'єднання сімей та умовний характер соціальних виплат для іммігрантів), які ще кілька років тому вважалися виключно прерогативою RN. [38].

Тобто RN перемогло не на виборах, а у порядку денному. Схожа динаміка простежується у Нідерландах. Дослідники Tjitske Akkerman та Sarah de Lange зафіксували, що нідерландська Народна партія за свободу і демократію (VVD) впродовж 2010-х років поступово переймала антиіммміграційні гасла PPV Герта Вілдерса, намагаючись утримати правофлангових виборців. Це процес завершився тим, що на виборах 2023 року VVD програла правішій PVV - це класичний результат стратегії переймання, яка радикаліхує весь дискурс, не зупиняючи зростання самої радикальної партії.

У Швеції до 2022 року жодна парламентська партія офіційно не хотіла коаліції з «Демократами Швеції». Проте після того як ШД стали другою за розміром партією у Риксдазі, правоцентристський блок Крістерссона фактично погодився на їхню підтримку в обмін на жорстке обмеження прийому біженців. Це стало найрадикальнішим переглядом шведської міграційної моделі за всю постійну історію країни [33].

Тобто ШД перетворили свій опозиційний вплив на конкурентну урядову програму. Другий механізм – коаліційний важіль: участь право-радикальних партій у коаліційних урядах на умовах, які дозволяють їм диктувати ключові програмні пріоритети, не несучи повної урядової відповідальності.

Це більш витончена форма впливу, ніж пряме одноосібне управління. Найпоказовіший приклад – Фінляндія після 2023 року. Партія фінів увійшла до коаліційного уряду Петері Орпо, і на її вимогу фінський уряд прийняв одну з найжорстокіших у ЄС систем обробки заяв на притулок, запровадивши прискорені процедури депортації і суттєво скоротивши прийом [29].

Ці кроки неодноразово критикувалися Агенством ООн у справах біженців як такі, що порушують міжнародні стандарти. На рівні ЄС Фінляндія зайняла жорстку позицію на переговорах щодо Пакту про міграцію і притулок 2024 року, блокуючи низку механізмів солідарності [6].

Австрійська партія свободи двічі входила до урядових коаліцій у 2000-2005 і 2017-2019 роках. В обох випадках це спричинило серйозні зміни в австрійській міграційній і соціальній політиці – скорочення соціальних виплат для іммігрантів, посилення прикордонного контролю, обмеження можливостей возз'єднання сімей. Після перемоги на виборах 2024 року з результатом 28,8% АПС знову опинилася перед перспективою коаліційних переговорів – і ймовірне включення партії до уряду під керівництвом Герберта Кікля стало б прецедентом [32].

Вперше лідер партії, офіційно класифікованої як право-радикальна Федеральним відомством із захисту Конституції, очолить або увійде до уряду країни-засновниці ЄС.

Проросійські мережі: зовнішня деконсолідація зсередини. Автор окремо хоче виділити та наголосити на темі зв'язків ряду право-радикальних партій Заходу і Півночі з Росією, які документально підтверджені.

Антон Шеховцов у монографії «Russia and the Western Far Right: Tango Noir» (Routledge, 2017) задокументував систематичну роботу Крмеля щодо встановлення контактів із цими партіями починаючи з 1990-х років.

Логіка Москви була прагматичною: право-радикальні партії виступали проти санкцій, НАТО і підтримки України. Тобто об'єктивно послаблювали консолідовану зовнішньополітичну позицію ЄС. Конкретні приклади добре задокументовані. У 2014 році дочірня структура НО отримала кредит у розмірі 9 млн. євро від First Czech-Russian Bank, пов'язаного з Кремлем [36].

АПС у 2016 році підписала офіційну угоду про співпрацю з «Єдиною Росією» - єдина в ЄС парламентська партія з таким формальним документом [41].

Члени АдН брали участь як спостерігачі на фейкових референдумах у Криму 2014 року і на окупованих територіях України у 2022 році. Аналітики Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR) у доповіді «Agents of Russia» (2023) ідентифікувати мережу право-радикальних депутатів у Європарламенті, які систематично відтворювали кремлівські наративи – щодо «провокаційності» розширення НАТО, «легітимності» інтересів Росії та «неефективності» санкцій. Ця мережа охоплювала депутатів від НО, АдН, Апс, Ліги (Італія) і ряду менших партій – і діяла як організований блок на ключових голосуваннях щодо України [27].

Для теми цієї роботи це є критично важливим спостереженням: частина право-радикальних партій Заходу і Півночі є не просто євроскептичним, а активно проросійським – і через це виступають каналом зовнішнього впливу на внутрішні процеси ЄС. Деконсолідація набуває тут нового виміру: вона є не лише наслідком внутрішньої фрагментації, а й результатом цілеспрямованого зовнішнього втручання через легальні парламентські канали.

Попри всю ідеологічну різноманітність між усіма вищеперерахованими партіями, що мають різне походження різний електоральний базис і різне ставлення до ЄС, - можна виявити кілька програмових пріоритетів, спільних для всіх.

По-перше – усі партії регіону виступають за передачу повного котролю над міграцією назад до рівня держав-членів, проти будь-яких обов'язкових квот розподілу і проти «автоматичного» права на притулок. Ця позиція прямо суперечить Пакту ЄС про міграцію та притулок, ухваленому у 2024 році, і створює постійне джерело напруги між урядами, де є ці партії, і інститутами ЄС.

По-друге – захист традиційних цінностей і протидія гендерній ідеології. Цей пункт є спільним для всіх партій, хоча із різним акцентом: Брати Італії роблять акцент на традиційній сім'ї та пронаталістській демографічній політиці, SD I PS – на шведській і фінській культурній ідентичності, RN – на

цивілізаційному протистоянні. На рівні ЄС це виражається у блокуванні або ослаблені директив щодо ґендерної рівності та ЛГБТК+.

По-третє право-радикальні партії Заходу послідовно виступають проти Зеленого курсу ЄС і зобов'язань щодо кліматичної нейтральності. Брати Італії під час переговорів 2023-2024 рр. наполягала на перегляді термінів заборони автомобілів із двигунами внутрішнього згоряння. АдН і АПС виступають проти самого принципу кліматичних зобов'язань ЄС. За даними аналітиків Bruegel (2024), узгоджений тиск цих партій призвів до суттєвого пом'якшення ряду ключових положень Зеленого курсу ще на стадії парламентського розгляду [26].

Для наочності автор склав таблицю 2.3, щоб лаконічно та показово зрівняти Захід та Північ ЄС.

Критерій	**Західна Європа (RN, FdI, PVV)**	**Північна Євопа (SD, PS, FPÖ)**	**ЦСЄ (Фідесз, ПіС) - для порівняння**
Шлях до влади	Переважно через опозицію і коаліційний тиск; рідко - однопартійний уряд	Коаліційні партнери на умовах поступок мейнстримних партій	Одноосібні уряди з домінуючою більшістю
Інституційний вплив	Опосередкований: тиск на порядок денний, риторична конвергенція мейнстриму	Пряме формування міграційної і соціальної політики у коаліції	Пряма зміна конституцій, судів, виборчих систем
Євроскептицизм	«М'який»: критика окремих політик ЄС без вимоги виходу (окрім окремих фракцій AfD)	Переважно «м'який»; акцент на міграційному суверенітеті	Від «м'якого» до «жорсткого»; апеляція до «Європи націй»
Зв'язок із Росією	Задокументований: RN - кредит від рос. банку; AfD - проросійська риторика; FPÖ - угода з «ЄР»	Менш виражений, хоча окремі депутати SD і PS мають проросійські симпатії	Найяскравіший: Орбан - системна проросійська позиція; Фіцо - блокування допомоги Україні

Критерій	Західна Європа (RN, FdI, PVV)	Північна Євопа (SD, PS, FPÖ)	ЦСЄ (Фідесз, ПіС) - для порівняння
Mainstreaming effect	Найяскравіший: мейнстримні партії переймають жорсткішу риторику щодо міграції та ідентичності	Виражений: зміна норм притулку і кордонного контролю у «ліберальних» скандинавських країнах	Менш актуальний - праві самі є мейнстримом

Таблиця 2.3 - Порівняння механізмів деконсолідаційного впливу: Захід/Північ і ЦСЄ

Виходячи з вищеописаного, можна зробити висновок, що право-радикальні партії Заходу та Півночі Європи формують особливий тип деконсолідаційного впливу – дифузний і повільний, але від цього не менш руйнівний. Через ефект мейнстріму вони переписують норми прийнятної риторики і змушують мейнстримні партії конкурувати на їхній ідеологічній території. Через проросійські мережі вони стають каналом зовнішнього втручання у консолідовану зовнішньополітичну позицію ЄС [27].

Усі три механізми взаємодоповнюють деконсолідаційні процеси, описані у підрозділі 2.2 для ЦСЄ, - і разом утворюють системну загрозу єдності Союзу, аналіз якої буде продовжено у розділі 3 [33, 39].

2.4. Чинники зростання електоральної підтримки право-радикальних сил в країнах Європейського Союзу

Описавши ідеологічні характеристики право-радикальних партій і регіональну специфіку їхньої діяльності, доцільно буде звернутися до питання, яке в академічній науці є дискусійним: чому ці партії здобувають дедалі більшу електоральну підтримку? Відповідь на нього є принциповою для розуміння деконсолідації ЄС – адже саме стійкість підтримки визначає, чи є

деконсолідаційний вплив тимчасовим збуренням або структурною тенденцією.

В академічній літературі сформувалися два конкуруючих пояснення: економічне і культурне. Піппа Норріс і Рональд Інглхарт у монографії *«Cultural Backlash»* (Cambridge University Press, 2019) показали, що обидва чинники діють одночасно, але культурний відкат точніше передбачає, хто голосує за правих радикалів – передусім це старші, менш освічені виборці з малих міст і сільської місцевості, що відчувають загрозу звичному устрою (тобто більш консервативна частина суспільства) [16].

Роль іміграції у зростанні підтримки право-радикальних партій потребує уточнення - адже у підрозділах 2.2 і 2.3 вже було показано, як конкретні партії використовують антиіміграційну риторику на практиці. Тут важливо зрозуміти механізм на рівні електоральної поведінки. Аналіз Equitable Growth (2025) показує, що безпосередня присутність іммігрантів у спільноті іноді знижує ксенофобські настрої через особисті контакти, тоді як медійна репрезентація імміграції є потіжнішим предиктором антиімміграційного голосування. Право-радикальні партії перемагають не там, де іммігрантів найбільше, а там, де страх перед ними найсильніший – і цей страх вони самі активно конструюють.

Другим фундаментальним чинником є економічна нерівність і суб'єктивне відчуття програшу від глобалізації. Дослідники Європейського інституту профспілок у доповіді 2024 року виявили, що електорат право-радикальних партій складається з кількох різних груп:

- матеріалістів – тих, хто побоюється економічного впливу імміграції на зарплати і робочі місця;
- велфаристів – тих, хто вважає, що держава соціального захисту «розтягується» на недостатньо своїх;
- і деклайнерів – тих хто відчуває низхідну класову і статусну мобільність [29].

Це важливе спостережння, адже воно руйнує міф про те, що виборець право-радикальних партій – виключно бідний і безробітний. Значна частина їхнього електорату це представники середнього класу, які відчувають загрозу своєму статусу, навіть якщо об'єктивно ще не програли. Мартін Лукк у дослідженні 2024 року показав, що нерівність є статистично значущим предиктором підтримки право-радикальних партій, але ключовим медіатором виступає сприйняття нерівності – суб'єктивне відчуття несправедливості, а не об'єктивні доходи [20].

Третій чинник – це повсюдне падіння довіри до представницьких інститутів (парламентів, урядів, традиційних медіа), і окремо до наднаціональних структур ЄС. Дослідники університету Frontiers in Political Science (2025) зафіксували, що недовіра до еліт є найбільш стійким ідеологічним знаменником всіх право-популістських партій – незалежно від країни і конкретної ідеології [25].

Право-радикальні партії майстерно інструменталізуютб цю кризу довіри. Протиставлення чесного народу і корумпованих еліт – те саме ядро популізму, визначене у підрозділі 1.1, - є не лише ідеологічною формулою, а й виборчою стратегією. Коли парламенти, суди і ЗМІ втрачають довіру, партії, що позиціонують себе як антисистемні, автоматично отримують вигоду. ЄС як наднаціональна бюрократична структура сприймається значною частиною населення саме як втілення цих далеких еліт.

Цифрове середовище змінило правила гри для право-радикальних партій радикально. До соціальних мереж їм бракувало доступу до аудиторії – традиційні медіа їх маргінізували або обходили стороною. Соціальні медіа усунули цей бар'єр. Сьогодні Марін Ле Пен, Герт Вілдерс або АдН мають мільйонні аудиторії у Facebook, TikTok, X, де алгоритми підсилюють емоційний, поляризуючий контент, а праві радикали саме ним і послуговються.

Дослідження Петтера Тернберга і Юліани Чуєрі (2025), опубліковане у American Behavioral Scientist, проаналізувало 26 країн і встановило, що саме

право-радикальний популізм, а не популізм загалом – є найбільш активним розповсюджувачем дезінформації у соціальних мережах. Автори дослідження пов’язують це з принциповою опозицією правих радикалів до ліберальної демократії: якщо мейнстримні медіа є частиною ворожої еліти, то їхня дискредитація не побічний ефект, а стратегія [24].

Дезінформаційні кампанії щодо «брюссельского диктату», відкритих кордонів і знищення національної ідентичності формують образ ЄС як ворожої структури і тим самим підривають суспільну підтримку інтеграції, без якої консолідована позиція держав-членів є неможливою. За даними аналітиків LSE Media Blog (2023), майже третина європейських виборців голосує за антиістеблішментні партії, і більшість із них - правого спрямування [40].

Норріс і Інглхарт запропонували концепцію «культурного відкату» як синтетичне пояснення, що охоплює всі вищезазначені чинники. Суть її така: із 1970-х років у Західній Європі відбувалася «тиха революція» цінностей – зростання постматеріалістичних орієнтацій, підтримка прав меншин, ЛГБТК+, гендерної рівності, космополітизму. Ці зміни відбулися нерівномірно: молодше, освіченіше, міське населення сприйняло їх швидше.

У старшого, консервативного та менш освіченого сільського населення вони викликали реакцію відкидання – відчуття, що їхні цінності і спосіб життя ставляться під сумнів, а вони самі стають аутсайдерами у власній країні. Це пояснює характерний соціально-демографічний профіль виборця право-радикальних партій: чоловіки середнього і старшого віку без вищої освіти з малих міст і сільської місцевості.

Але пояснює і важливий виняток – зростання молодіжної підтримки правих радикалів у деяких країнах. Тут культурний відкат поєднується з економічною тривогою молодого покоління – страхом перед ринком житла/праці, нестабільною зайнятістю і відчуттям, що система не працює для них [16; 29].

Вищерозглянуті чинники не є незалежними змінними. Із усього цього можна розробити ланцюжок: економічна нерівність підживлює недовіру до еліт, недовіра до еліт робить виборців сприйнятливішими до дезінформації, дезінформація підсилює страх перед імміграцією, а культурний відкат надає всьому цьому ідеологічне обрамлення.

Результатом є стала структурна підтримка право-радикальних партій, яка на відміну від ситуативного «протестного голосування», не зникає після вирішення конкретної кризи. Для теми цієї роботи це означає наступне – чинники зростання право-радикальних партій є переважно структурними, а отже, і деконсолідаційний вплив, який ці партії чинять на Союз, є не тимчасовим явищем, а довгостроковою тенденцією.

2.5 Загальний висновок до Розділу 2.

Матеріал, викладений у підрозділах 2.1-2.4, дозволяє сформулювати низку узагальнень, що мають як самостійну аналітичну цінність, так і безпосереднє значення для розуміння деконсолідаційних процесів у ЄС, які є предметом Розділу 3.

Один із найважливіших висновків, що випливає з матеріалу розділу полягає у тому, що право-радикальні партії ЄС сформували асиметричну загрозу для ЄС. Вони використовують його правила, щоб підривати його цінності. Механізм одностайності в Раді ЄС, покликаний захищати суверенітет держав-членів, перетворився на інструмент взаємного захисту порушників від відповідальності – Угорщина блокує санкції проти Польщі в рамках процедури Article 7 і навпаки.

Вибори до Європарламенту, покликані посилити демократичну легітимність ЄС, надали право-радикальним фракціям організовану платформу для координованого блокування ключових рішень. Структурні фонди, що мали підтягнути нові держави-члени до стандартів Союзу, фінансували уряди, які ці стандарти підривали – аж до моменту, коли Єврокомісія нарешті запровадила механізм умовності. Іншими словами

архітектура ЄС, спроектована для умов консенсусу, виявилася погано пристосованою до умов системної нелояльності зсередини.

Другий наскрізний висновок стосується географії явища. Поділ на право-радикальну ЦСЄ і стабільний Захід, що побутує у спрощених аналізах, не витримує перевірки емпіричними даними розділу. Так, в Угорщині та Польщі деконсолідація відбулася через зміну інститутів – конституційний, судів, виборчих систем. Але у Франції право-радикали перемогли у змісті закону про імміграцію 2023 року, навіть не входячи до уряду.

У Нідерландах – перемогли на виборах і сформували уряд з вимогою відмови від міграційних зобов'язань ЄС. А в Австрії партія, офіційно кваліфікована як право-радикальна власним Федеральним відомством із захисту Конституції, стала першою силою країни. Різниця між Сходом і Заходом – це різниця в темпі і інструментах.

Третій висновок є, можливо, найбільш принциповим з точки зору прогнозу. Електоральна підтримка право-радикальних партій не є продуктом однієї кризи, ані міграційної 2015 року, ані економічної 2008-2009 років, ані безпекової після 2022 року. Вона є продкутом структурного розриву між темпом ціннісної трансформації суспільства і здатністю ліберально-демократичних інститутів на неї відреагувати.

Поки цей розрив існує, а він існує незалежно від того, вирішена чи ні конкретна криза – електоральний ресурс правих радикалів залишається відновлювальним. Саме тому польський сценарій (відновлення після зміни уряду) не можна вважати «кінцем» деконсолідації: за певних умов процес може повторюватися. Угорський сценарій проілюстрував, що відбувається, якщо дозволити цьому процесу тривати досить довго.

Четвертий висновок стосується зовнішнього виміру явища. Матеріал підрозділів 2.2 і 2.3, зіставлений разом, демонструє, що проросійські симпатії право-радикалів – від угоди АПС з «Єдиною Росією» до кредиту RN від банку, пов'язаного з Кремлем, від участі депутатів АдН у фейкових референдумах до блокування Орбаном пакетів допомоги Україні – не є випадковими збігами.

Це структурна закономірність: партії, що будують свою ідентичність на запереченні ліберального порядку, об’єктивно зближуються з його головним зовнішнім опонентом. Москва системно використовує цей збіг інтересів, перетворюючи внутрішньополітичну фрагментацію ЄС на інструмент власної зовнішньої політики. Деконсолідація, таким чином, є не лише внутрішньою проблемою Союзу – вона має зовнішній вектор підсилення та впливу, що суттєво ускладнює будь-яку відповідь.

Матеріал розділу в цілому вказує на фундаментальну інституційну прогалину – ЄС має інструменти реагування на явні порушення норм (стаття 7 ДФЄС, умовність фондів, позови Єврокомісії до Суду ЄС) , але не має ефективної відповіді на приховану деконсолідацію – повільне зміщення дискурсу, коаліційний тиск, вибіркову імплементацію, використання механізму одностайності як права вето[1; 2; 10; 23].

Саме тут пролягає межа між тим, що розділ 2 зафіксував як факт, і тим, зо розділ 3 має пояснити як механізм. Через які конкретні інституційні канали право-радикальні партії реалізують деконсолідаційний вплив на практиці і чому ЄС досі не виробив на це системної відповіді.

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ПРАВО-РАДИКАЛЬНИХ ПАРТІЙ НА ПРОЦЕСИ ДЕКОНСОЛІДАЦІЇ ЄВРОСОЮЗУ

3.1. Вплив право-радикальних сил на інституційну архітектуру та законодавчий процес Європейського Союзу

Аналіз проведений у Розділі 2, дозволив зафіксувати ключовий парадокс сучасного стану ЄС: право-радикальні партії системно підривають нормативну та інституційну основу Союзу, водночас залишаючись у його межах і користуючись усіма перевагами членства. Стандартна логіка аналізу парламентського представництва передбачає просту залежність: більше місць – більший вплив. Стосовно право-радикальних партій у Європарламенті ця логіка працює лише частково – і саме у цьому міститься «ключ» до розуміння того, як насправді відбувається інституційний вплив цих партій на ЄС.

Результати виборів 2024 року дали право-радикальним фракціям рекордне представництво, але не дали їм пропорційного доступу до реальних важелів законодавчого процесу. Розуміння цього парадоксу і того, як право-радикали все одно здійснюють вплив в умовах формальної ізоляції – є центральним аналітичним завданням цього підрозділу.

За результатами виборів до Європарламенту у червні 2024 року правий фланг парламенту зазнав суттєвої структурної реорганізації. На місці однієї право-радикальної фракції «Ідентичність і демократія» виникли три окремі угруповання: «Патріоти за Європу» (84 місця), під керівництвом Фідес і RN, «Європейські консерватори і реформісти» (78 місць) – під керівництвом Братів Італії та «Європа суверенних націй» (25 місць) – сформована переважно навколо АдН. Разом із ECR три право-радикальні та право-популістські фракції налічують 187 депутатів – це 26% від загального складу парламенту.

Утворення трьох окремих фракцій замість однієї є аналітично важливим фактом, який зазвичай залишається поза увагою. Дослідники зі Stiftung Wissenschaft und Politik зафіксували, що фрагментація правого флангу є не

лише наслідком ідеологічних суперечностей, а й стратегічним вибором ключових гравців. ECR на чолі з Мелоні свідомо дистанціювались від PfE і ESN, щоб зберегти доступ до парламентських посад і комітетів у межах існуючого «санітарного кордону» (ця концепція буде розглянута нижче у цій роботі). Це означає, що правий фланг Європарламенту свідомо відтворює власну ієрархію прийнятності – і ця ієрархія сама по собі є інструментом поступової нормалізації.

Для наочності порівняємо фракційну структуру 10-го скликання ЄП (2024–2029) з точки зору чисельності та реального доступу до інституційних важелів (комітети, Бюро, посади доповідачів).

Фракція	Місць у ЄП (2024)	Доступ до комітетів	Доступ до Бюро	Стратегічний ефект
ЄНП (EPP)	188	Так - лідерство	Так	Центральний гравець; вирішує з ким коаліціонувати
СіД (S&D)	136	Так	Так	Традиційний партнер ЄНП і Оновлення
Оновлення Європи (RE)	77	Так	Так	Ліберальний центр; втратив 24 місця
Зелені/ЄВА	53	Так	Так	Ослаблені; -19 місць
ЄКР (ECR)	78	Так - часткове	Так (з 2024)	Нормалізований; виключений з cordon sanitaire
Патріоти за Європу (PfE)	84	НІ - виключені	НІ	3-тя за розміром фракція без реального доступу до влади
Ліва (GUE/NGL)	46	Так	Так	Незначний вплив на правий поворот
ЄСН (ESN)	25	НІ - виключені	НІ	Найрадикальніша фракція; ізольована

Таблиця 3.1 - Фракційна архітектура Євро парламенту 10-го скликання (2024–2029) та доступ до інституційних ресурсів

Джерело: Складено автором за даними [33, 39].

Як видно з Таблиці 3.1, **формальна чисельність** далеко не завжди корелює з реальним впливом. Найбільш показовим є контраст між трьома право-радикальними фракціями:

- **ECR** (78 місць) змогла частково інтегруватися в систему розподілу посад і комітетів, отримавши певний доступ до реальних важелів.
- **PfE** (84 місця - третя за величиною фракція в парламенті) та **ESN** (25 місць) фактично залишилися в ізоляції: без представництва в Бюро, без головування в ключових комітетах і з обмеженими можливостями впливати на законодавчий процес.

Ця нерівність доступу до інституційних ресурсів є ключем до розуміння того, як право-радикальні сили здійснюють вплив у Європейському Парламенті після 2024 року.

Концепція «Санітарного кордону/cordon sanitaire» - неформальної домовленості між проєвропейськими партіями не надавати право-радикальним групам доступу до керівних посад у парламенті – функціонує в ЄП щонайменше з 1990-х років. Після виборів 2024 року вона формально збереглася щодо PfE і ESN. Жодна з цих двох фракцій не отримала ані місця в Бюро, ані головування у парламентських комітетах, ані поста віцепрезидента ЄП [31].

Проте ECR – яка є правою, євроскептичною і включає партії із задокументиованими деконсолідаційними діями на національному рівні – до санітарних кордонів не включена. Після 2024 року ECR отримала двох віцепрезидентів ЄП і керівництво кількома парламентськими комітетами [32].

Це є показовим прикладом того, як межа прийнятності поступово переміщується. Те що вчора вважалося неприйнятним для участі у розподілі влади, сьогодні є нормою.

Аналітично значущим є і інший аспект: дослідники LSE European Politics Blog (2025) встановили, що санітарний кордон не запобігає ситуативним коаліціям між центром і правими радикалами в конкретних голосуваннях.

У ЄП 9-го скликання (2019-2024) вже існували неформальні ситуативні коаліції, де ЄНП, Оновлення і ECR спільно голосували з питань безпеки, міграції або кліматичного регулювання. У 10-му скликанні дослідники зафіксували, що право-радикальна коаліція (ECR + PfE + ESN) сформувалася приблизно у 18% голосувань, а право-центристська коаліція (ЄНП + хоча б одна права фракція) – 7% [39].

Це означає, що формальна ізоляція через санітарний кордон не виключає реального впливу через ситуативне голосування.

Найважливіший аналітичний висновок стосується ролі Європейської народної партії (ЄНП). У попередніх скликаннях ЄНП виконувала функцію бар'єра, що відокремлював мейнстримну правоцентристську коаліцію від право-радикального флангу. Після 2024 року ця функція трансформується. ЄНП все частіше постає як точка перемикання, від вибору якої залежить, з ким сформується більшість у конкретному голосуванні.

Ця трансформація є невипадковою. ЄНП здобула 188 місць у 2024 році і є найбільшою фракцією, але без партнерів не контролює жодної більшості. Традиційна проєвропейська коаліція (ЄНП + S&D + Оновлення) разом дає лише близько 401 місця з 720 - мінімально достатньо для більшості, але без жодного резерву. Якщо хоча б одна фракція з цієї тріади відмовляє у підтримці, ЄНП вимушена шукати голоси або у Зелених ліворуч, або у ECR праворуч.

Саме тому дослідники зафіксували: *«EPP has the most political gravitas and its choices will shape the policy direction of the new parliament» / «ЄНП має найбільшу політичну вагомість, і її вибір формуватиме політичний напрямок нового парламенту»* [31].

Якщо ЄНП рухається праворуч з питань клімату і міграції - правий поворот парламенту стає фактом без жодної формальної участі PfE чи ESN.

Перший прецендент уже був зафіксований у жовтні 2024 року, коли ЄП прийняв ряд бюджетних поправок, запропонованих фракцією ESN, за підтримки ЄНП і частини ECR [37].

Це є якісним стрибком, тому що право-радикальна фракція, формально виключена з санітарних кордонів і позбавлена будь-яких керівних посад, вплинула на бюджетне рішення всього Союзу, через ситуативне голосування з ЄНП. Це підтверджує факт того, що деконсолідація відбувається і санітарний кордон цьому не запобіг.

Розуміння інституційного впливу право-радикальних сил неможливе без звернення до комітетської системи Євро парламенту. Пленарні голосування є фінальною стадією законодавчого процесу, але реальний зміст більшості директив і регламентів формується на рівні постійних комітетів: саме там призначаються доповідачі, вносяться поправки, ведуться переговори зі Єврокомісією і Радою ЄС.

ECR після 2024 року отримала керівні позиції в кількох ключових комітетах. Зокрема, представники ECR отримали посади заступників голів у Комітеті з конституційних питань (AFCO), Комітеті з бюджетного контролю (CONT) та ряді інших [32].

Це дає право-радикальній фракції можливість впливати на *порядок денний* комітетів, *формулювання* поправок і темп просування конкретних директив - без того, щоб цей вплив був видимим у фінальному пленарному голосуванні. Окремо треба виділити, що після виборів 2024 року ЄП обирав доповідачів у декількох важливих законодавчих файлах з питань міграції, безпеки та регулювання цифрового простору.

Попри формальний санітарний кордон для PfE і ESN, у ряді другорядних документів ситуативні коаліції дозволили право-радикально налаштованим депутатам від ECR отримати позицію доповідача. Доповідач є ключовою фігурою законодавчого процесу в ЄП: він формулює компромісний текст, веде переговори з Радою і Комісією і, по суті, визначає концептуальну рамку майбутнього закону. Кожна така позиція є прецедентом нормалізації.

Аналіз проведений вище і зосереджений виключно на ЄП, дає неповну картину. Дослідники SWP зазначають: *«The biggest prize for PfE is influence in the Council and European Council, where the PfE hopes to gain more direct say via*

national governments» / «Найбільшим призом для ПЗЄ є вплив у Раді та Європейській Раді, де ПЗЄ сподівається отримати більше прямого впливу через національні уряди». [33].

Право-радикальні партії отримавши у 2024-2025 роках виконавчу владу в Угорщині, Нідерландах, Австрії та Словаччині, впливають на ЄС передусім через Раду ЄС і Євро Раду – органи, де рішення приймаються урядами держав-членів.

Механізм Ради ЄС є особливо вразливим до деконсолідаційного впливу.

По-перше, переважна більшість рішень у Раді вимагає кваліфікованої більшості (55% держав-членів, що представляють 65% населення ЄС), але зовнішня політика, оподаткування, конституційні зміни, тобто ключові сфери – вимагають одностайності. Саме ця одностайність перетворює кожну право-радикальну державу-члена на потенційне вето. Угорщина, як зазначав вище автор, використовувала цей механізм, блокуючи допомогу Україні або санкції проти Росії, вимагаючи попередніх поступок у питаннях, не пов’язаних із предметом голосування.

По-друге, навіть коли одностайність не вимагається, культура консенсусу у Раді означає, що голосування до останнього намагаються уникнути, шукаючи компроміс. Це дає право-радикальним урядам потужний переговорний ресурс, тобто погрожуючи заблокувати рішення, вони торгуються за поступки і їх отримують. Результатом є затримка рішень, а також зміна змісту ще до фінального голосування. Деконсолідаця через Раду є менш видимою, ніж через ЄП, але значно ефективнішою.

Але найбільш далекосяжний інституційний вплив право-радикальних сил не виражається у конкретному голосуванні чи заблокованій директиві. Він полягає у поступовому зсуві того, що вважається нормальною позицією у публічному просторі ЄС. Цей процес пропонує назвати інституційною нормалізацією – на відміну від дискурсивної нормалізації (мейнстримного ефекту), описаної у підрозділі 2.3.

Інституційна нормалізація відбувається через кілька механізмів одночасно:

- Через поступове розширення межі санітарних кордонів, якщо ECR у 2019-2024 роках частково виключалася з розподілу посад, то після 2024 року вона включена повністю. Наступним логічним кроком (якщо тенденція збережеться) може стати часткове включення PfE, особливо якщо її ключові партії забезпечать мейнстримним партіям потрібні голоси;
- Через прецедентне голосування: кожне ситуативне голосування, де ЄНП або S&D підтримує поправку право-радикальних фракцій, легітимізує як зміст цієї поправки, так і самих фракцій як прийнятних партнерів;
- Через зміну порядку денного: якщо всі фракції правого флангу наполягають на жорсткішій міграційній або кліматичній політиці, Єврокомісія і проєвропейські партії вимушені враховувати ці вимоги вже на стадії законодавчої ініціативи, щоб забезпечити прийнятний компроміс.

Ці три механізми ведуть до одного результату – право-радикальні партії здійснюють інституційний вплив незалежно від того, чи мають вони формальний доступ до керівних посад. Їхня присутність у ЄП сама по собі переструктуровує переговорний простір – і це є глибшою формою деконсолідаційного впливу, ніж будь-яке єдине заблоковане рішення.

Завершаючи підрозділ 3.1 автор виявив принципову суперечність між формальною ізоляцією через санітарні кордони і реальним впливом через ситуативні коаліції, комітетські позиції, важіль одностайності у Раді ЄС і механізм інституційної нормалізації. ЄС має інструмент, що запобігають прямому захопленню влади право-радикальними силами, але не має або поки не виробив системної відповіді на їхній опосередкований вплив, що релізується через множину легальних каналів. Це підводить до питання: як саме цей опосередкований вплив реалізується у конкретних сферах – верховенстві права, міграційній і зовнішній політиці ЄС.

3.2. Підрив принципу верховенства права та дисфункції системи солідарності і взаємної довіри між державами-членами

Верховенство права в ЄС є не абстрактним декларативним принципом, а базовою умовою функціонування всього інтеграційного проекту. Саме тому право-радикальні політичні сили, які формально не завжди заперечують членство в ЄС, на практиці нерідко підривають його через зміну правил гри всередині національних правопорядків. У 2025 році Європейська комісія визначила чотири ключові сфери моніторингу верховенства права: систему правосуддя, антикорупційний каркас, медіаплюралізм і свободу медіа, а також інші інституційні питання, пов'язані з системою стримувань і противаг [2].

Саме тому підрив цього принципу в окремій державі-члені виходить за межі внутрішньої політики.

У правовому просторі ЄС суди держав-членів функціонують як елементи єдиного простору довіри. Якщо виникає сумнів у їхній незалежності, це безпосередньо впливає на механізми взаємного визнання судових рішень, на дію європейського ордера на арешт, на транскордонне виконання рішень та на співпрацю між національними юрисдикціями. Суд ЄС неодноразово наголошував, що незалежність судової влади є необхідною передумовою ефективного судового захисту і функціонування принципу взаємної довіри. Отже, ерозія верховенства права в одній країні неминуче створює ефет поширення на весь Союз [9-11; CJEU, 2022].

Для право-радикальних сил цей принцип становить особливу перешкоду, оскільки він обмежує можливість політичної влади перетворювати право на інструмент кон'юнктурного управління. Тому їхня стратегія полягає не у формальному виході з ЄС, а у поступовому переформатуванні національних інституцій, таким чином, щоб зберегти вибори і парламентські процедури, але послабити судову автономію, медійну незалежність, антикорупційний контроль і реальну можливість опозиції впливати на ухвалення рішень. Саме в цьому полягає найнебезпечніша форма

деконсолідації: не заперечуючи правила публічно, а змінюючи їхній зміст зсередини.

Угорський кейс є найбільш показовим прикладом. У 2025 році Єврокомісія зафіксувала, що Національна судова рада продовжує діяти в межах повноважень, отриманих унаслідок судової реформи 2023 року, однак загальний рівень сприйнятої незалежності судів залишається низьким: 37% населення і 38% компаній оцінюють незалежність судової системи як «добру» або «дуже добру» [4].

Саме ця цифра є показовою не лише статистично, а й політично, оскільки вона свідчить про стійке суспільне сприйняття суду як інституції, що не повністю відокремлена від виконавчої влади.

Поряд із цим в Угорщині продовжують діяти норми, прийняті в межах реформ 2023 року, які посилили роль центру у кадрових та організаційних питаннях судової системи. Єврокомісія звертає увагу на те, що Національна судова рада висловлювала позитивні висновки щодо кандидатур на посади заступників голови Kuria у 2023 році [4].

У практичному вимірі це означає, що кадровий контроль у вищій судовій інстанції залишається чутливим до політичної та адміністративної конфігурації влади.

За матеріалами поданими до звіту про верховенство права, Угорщина ухвалила нову антикорупційну стратегію на 2024-2025 роки, але проблеми виконання зобов’язань щодо контролю задекларацїями про активи, а також щодо практики «Поворотні двері» і лобіювання збереглися [1].

Це демонструє характерну для право-радикального правління модель: нормативні документи приймаються, однак механізми їхньої реалізації залишаються слабкими або вибірковими.

Польський кейс демонструє іншу форму підриву верховенства права. Якщо угорська модель пов’язана передусім із поступовою концентрацією виконавчого впливу, то польський кейс ілюструє відкритий конфлікт між національними і наднаціональними конституційними порядками.

Європейська комісія у 2025 році зазначила, що в Польщі були здійснені суттєві зміни, спрямовані на вирішення проблем із Національною радою судочинства та Конституційним трибуналом, ще не набрали чинності [3].

Окремо звіт фіксує підготовку актів про зміну структури Верховного суду, зокрема про демонтаж Палати надзвичайного контролю та зв'язків з громадськістю, яка стала одним із найбільш суперечливих елементів польської судової системи [3].

Додатково Єврокомісія звертає увагу на скорочення бюджету Верховного суду приблизно на 15,2% у 2025 році порівняно з попереднім роком, що безпосередньо позначилося на кадровому та адміністративному потенціалі суду. Подібні кроки не є суто технічними, вони не є суто технічними, вони створюють умови для керованості судової влади через фінансові та організаційні важелі.

Найбільш чітко конфлікт конституційних порядків проявився у рішеннях польського Конституційного трибуналу від 14 липня та 7 жовтня 2021 року. Суд ЄС у пресрелізі 2025 року прямо зазначив, що ці рішення поставили під сумнів автономію та ефективність права ЄС, а також назвав таку позицію «безпрецедентним повстанням» проти правового порядку Союзу [2].

У подальшому Суд ЄС у справі C-204/21 підтвердив, що Польща порушила свої зобов'язання, ухваливши норми, які фактично обмежують можливість суддів перевіряти власне призначення та призначення інших суддів [4].

Таким чином, польський кейс важливий як приклад юридичного переозначення самої межі суверенітету. У класичній логіці інтеграції суверенітет обмужується спільними правилами, тоді як у логіці право-радикального уряду вінстає аргументом для вибіркового виконання цих правил. Саме тому польська ситуація демонструє, що деконсолідація може набувати форми не прямого розриву, а тривалого спору про те, яке право взагалі є остаточно обов'язковим.

Для більшої наочності основні прояви підриву верховенства права в Угорщині та Польщі можна узагальнити у таблиці 3.2:

Країна	**Конкретний акт / рішення**	**Інституційний механізм впливу**	**Наслідок для верховенства права**	**Наслідок для солідарності та взаємної довіри**
Угорщина	Act LXXXVIII of 2023 on the protection of national sovereignty; судова реформа 2023 року	Посилення виконавчого впливу на судову систему та контроль над громадським сектором	Зниження рівня незалежності судів і послаблення антикорупційного контролю	Посилення недовіри до угорських інституцій у межах правового простору ЄС
Польща	Рішення Конституційного трибуналу від 14.07.2021 та 07.10.2021; справа C-204/21	Оспорювання примату права ЄС і обмеження автономії судової влади	Конфлікт між національним і наднаціональним правовим порядком	Ослаблення принципу взаємного визнання судових рішень у ЄС
Угорщина та Польща	Механізм Rule of Law Conditionality	Фінансовий тиск ЄС через замороження або обмеження доступу до фондів	Прив’язка бюджетної підтримки до дотримання принципу верховенства права	Політизація принципу солідарності та загострення інституційних конфліктів

Таблиця 3.2 - Основні прояви підриву верховенства права та їхній вплив на систему взаємної довіри ЄС

Джерело: складено автором за даними [4;9].

У наведених кейсах можна побачити, що підрив верховенства права не завершується на рівні окремої держави. Він переходить у площину солідарності та взаємної довіри між державами-членами, тобто в ту чатсину інтеграції, яка забезпечує її щоденне функціонування. Коли судова незалежність знижується, а політична влада демонструє готовність інтерпретувати право як інструмент національної доцільності, інші держави починають сумніватися в безумовному виконанні рішень, ухвалених у такій системі.

Суд ЄС у 2022 році підкреслив, що бюджет Союзу є одним із головних інструментів практичного втілення солідарності між державами-членами, а його захист може вимагати застосування механізму бюджетної умовності [CJEU, 2022]. Тому право-радикальний сценарій є внутрішньо суперечливим: він апелює до національного суверенітеті, але і прагне зберегти доступ до спільних ресурсів. У результаті солідарність перестає бути загальним принципом і перетворюється на вибіркову політичну практику.

Практичний зовнішньополітичний вимір цієї проблеми проявляється особливо виразно у спільній позиції ЄС щодо санкційної політики, підтримки України та міграційного врегулювання. Якщо одна або кілька держав-членів системно блокують рішення, що потребують консенсусу або політичної єдності – ЄС втрачає здатність діяти як єдиний суб'єкт.

У такій ситуації право-радикальні сили не лише критикують інституції, а й створюють процедурну вразливість, у межах якої будь-яке рішення може бути загальмоване, ослаблене або перетворене на предмет бартеру. Механізм статті 7 Договору про ЄС формально дозволяє реагувати на серйозне порушення цінностей Союзу, однак на практиці його ефективність обмежена політичною складністю процедури. Саме тому Союз дедалі частіше поєднує політичний тиск, судові інструменти та фінансову умовність. Проте навіть така комбінація не усуває головної проблеми – наявності урядів, які прагнуть залишатися всередині інтеграційної системи.

Угорський і Польський кейси доводять, що право-радикальні або право-популістстькі уряди можуть не виходити з ЄС формально, але водночас змінювати зміст членства настільки, що спільні правила втрачають свою обов'язковість. Руйнування верховенства права підточує не лише окремі національні інституції, а й саму здатність ЄС залишатися політичною спільнотою, заснованою на взаємній довірі, правовій визначеності та солідарності.

3.3. Вплив правих радикалів на міграційну та соціальну політику ЄС. Переговорні блокади та вибіркова імплементація зобов'язань

Міграційна та соціальна політика належать до тих сфер, у яких право-радикальні сили найчастіше намагаються перевести ідеологічну риторику у практичний політичний ефект. На відміну від інституційного впливу в Європарламенті, де головним інструментом є формування коаліцій і дотсуп до процедур, у міграційній та соціальній політиці вирішальним стає здатність блокувати переговори, затягувати імплементацію рішень або вибірково виконувати вже погоджені зобов’язання. Саме тому ці дві політичні сфери найкраще демонструють не пряме руйнування європейських механізмів, а їх поступове внутрішнє розмивання.

У міграційній сфері це особливо помітно, тому що сам ЄС побудований на поєднанні відповідальності та солідарності. Після затвердження Пакту про міграцію та притулок 14 травня 2024 року Рада ЄС зафіксувала нову модель, яка повинна забезпечити упорядковане управління прибуттям, уніфіковані процедури та справедливіший розподіл навантаження між державами-членами [7].

При цьому Європарламент прямо вказав, що держави можуть обирати між прийняттям шукачів притулку, фінансовими внесками або операційною та технічною підтримкою держав, що перебувають під міграційним тиском [6].

Формально це виглядає як компроміс між обов’язковістю та гнучкістю, однак по суті така схема є визнанням політичного опору окремих держав-членів, для яких будь-який механізм обов’язкової солідарності лишається неприйнятним.

Ще у 2015 році під час міграційної кризи Рада ЄС ухвалила рішення про тимчасове переміщення 120000 осіб, які потребували міжнародного захисту, з Італії та Греції до інших держав-членів. Словаччина та Угорщина оскаржили це рішення в Суді ЄС, а Польща підтримала їхню позицію [11].

Проте Суд у 2017 році відхилив позови, наголосивши, що захід був пропорційною відповіддю на надзвичайну ситуацію. Далі, у 2020 році Суд прямо констатував, що Польща, Угорщина і Чехія не виконали обов'язки за механізмом тимчасового переміщення, а посилання на внутрішню безпеку або нібито несправність механізму не звільняє держави від виконання права ЄС [10].

Саме цей приклад добре показує, як послідовність рішень, наприклад політичне блокування переходить у юридичну площину, а згодом стає стійким патерном вибіркової лояльності до спільних правил.

У межах нової міграційної моделі блокади не зникають, а лише набувають іншої форми. На рівні переговорів вони проявляються як відмова погоджувати обов'язкові квоти, на рівні імплементації – як мінімізація фактичного виконання погоджених механізмів. Показово, що ще до остаточного ухвалення Пакту про міграцію та притулок 18 держав-членів підписали декларацію про тимчасовий механізм солідарності, тоді як низка урядів, орієнтованих на жорсткий сувереністський курс, фактично залишилася поза цією рамкою.

Отже, навіть там, де правова модель ЄС передбачає спільну реакцію, політична логіка право-радикальних урядів зводить її до вибіркового приєднання абодо символічної участі.

Праві радикали використовують міграцію як мобілізаційну тему, оскільки вона легко трансформується у мову страху, культурної загрози та захисту кордонів. У цій логіці будь-яке загальноєвропейське рішення подається як спроба нав'язати державі-члену чужу модель поведінки. Відтак блокування в Раді ЄС або публічна відмова від механізмів розподілу біженців сприймаються не як порушення спільних правил, а як акт політичної самозахисту. Саме це і створює проблему для Союзу: солідарність перестає бути правовою нормою і перетворюється на опцію.

Особливість сучасного етапу полягає в тому, що повний Пакт про міграцію та притулок є водночас і результатом компромісу, і свідченням меж

цього компромісу. З однієї сторони, пакт запроваджує єдині правила, кризові процедури, оновлені стандарти прийому та механізм перерозподілу відповідальності. З іншого боку, сама формула солідарності залишається гнучкою настільки, що держави можуть не приймати осію, а лише компенсувати це грошима або технічною допомогою. Це означає, що політична єдність досягається не через переконання скептиків, а через зменшення обов'язковості. У короткостроковій перспективі це дозволяє зберегти рішення, однак у довгостроковій – узаконює сам факт відмови від повноцінної солідарності.

У цьому контексті право-радикальній вплив полягає не лише в тому, щоб зупинити новий акт. Не менш важливо, що під тиском антиімміграційних урядів змінюється зміст самого європейського консенсусу: від спільної відповідальності до дозованої, умовної і політично торгованої участі. Така еволюція є типовою формою деконсолідації, оскільки підважує не тільки окрему директиву, а й принцип взаємного зобов'язання, на якому трималася вся система міграційного управління.

Якщо переговорні блокади характерні переважно для моменту ухвалення рішень, то вибіркова імплементація проявляється вже після їх формального затвердження. Її суть полягає в тому, що уряд погоджується з європейським текстом, але зберігає за собою максимально широкий простір для його неповного, відтермінованого або формального виконання. У випадку право-радикальних сил це особливо важливо, оскільки така стратегія дозволяє уникати відкритого конфлікту з ЄС, зберігаючи при цьому внутрішньополітичну мобілізаційну риторику. Суд ЄС у рішенні 2020 року наголосив, що Польща, Угорщина і Чехія не можуть виправдати невиконання обов'язків посиланням на внутрішню безпеку або на нібито неефективність механізму [10].

У науковому сенсі це важливо не лише як юридичний висновок, а як характеристика поведінки право-радикальних урядів. Показовим є й те, що навіть після ухвалення Пакту про міграцію та притулок інституційне питання

не було закрите. У 2025 році в Раді ЄС держави-члени погодили солідарний пул, але сама логіка обговорення свідчила, що кожна наступна хвиля імплементації залишається залежною від політичної готовності урядів.

Отже, справа не в тому, чи буде право виконане, а в тому, чи не стане кожен наступний етап виконання ще одним майданчиком для політичного торгу. У цьому сенсі правий радикалізм виробив особливу форму дезінтеграції: він не руйнує європейську систему одномоментно, а розкидає її через послідовність дрібних, але політично значущих відмов. Відмова погоджувати квоти, затягування процедур, вимога, додаткових винятків, переорієнтація відповідальності на фінансові внески замість прийому людей – усе це формує модель, у якій спільна політика існує тільки на папері.

Соціальна політика ЄС є не менш конфліктною на рівні медійного сприйняття, ніж міграційна, проте саме тут право-радикальні сили демонструють не менш важливий вплив. Йдеться не стільки про пряме оскарження соц. програм ЄС, скільки про переозначення самого прицнипу соціальної солідарності. У право-радикальному дискурсі соціальні гарантії мають належати насамперед своїм – коренному населенню, а мігранти, біженці чи наднаціональні бенефіціари розглядаються як небажані конкуренти на публічні ресурси. Звідси походить логіка шовінізму соціального забезпечення, коли добробут не скасовується, а перетворюється на інструмент етнополітичної селекції.

Європейські дані добре показують, наскільки значущою є ця сфера для стабільності Союзу. За попердніми оцінками Eurostat, у 2024 році витрати на соціальний захист у ЄС становили 4 925 млрд євро, або 27,3% ВВП, а сама структура цих витрат свідчить, що соціальна держава залишається одним із найбільших бюджетних механізмів у Союзі [30].

Водночас по країнах спостерігаються значні розриви: якщо у Фінляндії, Франції та Австрії рівень витрат є одним із найвищих, то в Угорщині він значно нижчий за середньоєвропейський показник. Саме такі відмінності мають значення не лише для національного добробуту, а й для якості

консолідації ЄС, оскільки різна здатність держав забезпечувати соціальні стандарти впливає на довіру до самого інтеграційного проєкту.

Угорський кейс тут показовий особливо. За даними Європейської комісії, у 2021 році витрати уряду Угорщини на соціальний захист становили лише 13,1% ВВП проти 20,4% в середньому по ЄС [4].

При цьому мінімальна допомога не змінювалася з 2010 року, а її реальна вартість фактично зменшилася вдвічі. Комісія також звертала увагу на те, що рівень сприйнятої адекватності соціального захисту залишається низьким, а доступ до довготривалого догляду та житлової підтримки - обмеженим. Якщо поєднати ці цифри з політичним курсом уряду Орбана, стає видно, що соціальна політика виконує не лише перерозподільну, а й дисциплінарну функцію: вона зберігає адресність для лояльного електорату, але не створює універсального інклюзивного стандарту.

Саме тут і проявляється ключова суперечність. Право-радикальні сили вимагають від ЄС відмови від надмірного втручання в національну політику, але при цьому самі активно використовують національні соціальні інструменти для зміцнення власної влади. Соціальні виплати, сімейні пільги, податкові преференції, житлова підтримка - усе це може бути спрямоване на збереження підтримки «свого народу» і одночасно супроводжуватися риторикою проти іммігрантів або соціальних меншин. У результаті формується не універсальна модель добробуту, а вибірковий соціальний контракт, що поглиблює розмежування між країнами Союзу та всередині самих суспільств.

Додаткової ваги цьому висновку надає аналіз соціальної конвергенції. У 2025 році Європейська комісія включила Угорщину до числа десяти держав-членів, щодо яких було виявлено потенційні ризики для зростаючої соціальної конвергенції. Паралельно Eurostat фіксував, що в 2025 році 92,7 млн осіб у ЄС були наражені на ризик бідності або соціального виключення, що становило 20,9% населення Союзу [30].

Це означає, що соціальна політика ЄС не є периферійним питанням: вона безпосередньо пов'язана з легітимністю європейського проєкту. Коли праві радикали використовують її як інструмент вибіркового заохочення і політичного поділу, вони підривають не лише солідарність, а й довіру до самого принципу соціальної Європи.

Порівняння міграційної та соціальної політики дозволяє побачити спільний механізм праворадикального впливу. В обох випадках йдеться про підміну загальноєвропейського обов'язку національною доцільністю. У міграційній сфері це проявляється як відмова від перерозподілу тягаря між державами-членами; у соціальній - як переорієнтація соціального захисту на етнополітичну вибірковість і мінімізацію загальнообов'язкових стандартів. Результат є однаковим: європейські норми не скасовуються формально, але втрачають універсальний характер.

У цьому сенсі переговорні блокади та вибіркова імплементація є двома сторонами одного процесу. Перша не дозволяє Союзу ухвалити рішення у повному обсязі, а друга не дозволяє зробити це рішення дієвим після формального ухвалення. Саме тому праворадикальний вплив на міграційну та соціальну політику слід розглядати не як сукупність окремих конфліктів, а як системну стратегію перетворення інтеграції на сукупність умовних домовленостей.

У підсумку можна стверджувати, що право-радикальні сили в цих сферах діють як каталізатор подвійної дезінтеграції. З одного боку, вони послаблюють здатність ЄС проводити спільну міграційну політику, з іншого - розмивають ідею соціальної солідарності як однієї з основ європейської легітимності. Саме через це міграційна та соціальна політика стають не додатковим, а одним із центральних фронтів деконсолідації Союзу.

3.4. Деконсолідаційний вплив право-радикальних сил на зовнішню та безпекову політику Європейського Союзу

У підрозділах 3.1-3.3 деконсолідаційний вплив право-радикальних сил розглядався переважно у вимірах, що стосуються внутрішнього функціонування Союзу – законодавчий процес, верховенство права, міграційна і соціальна політика. Усі ці виміри мають спільну рису – вони залишаються в межах того, що можна назвати внутрішньою деконсолідацією: підривом здатності ЄС діяти злагоджено всередині власного простору. Зовнішня та безпекова політика додає до цієї картини новий і якісно інший вимір: зовнішню деконсолідацію – підрив здатності ЄС виступати єдиним суб'єктом на міжнародній арені.

І якщо в попередніх трьох підрозділах було описано те, як право-радикальні сили змінюють правила гри зсередини, то тут – про те, як вони позбавляють ЄС голосу ззовні. Зовнішня та безпекова політика є структурно найвразливішою сферою ЄС з точки зору деконсолідаційного впливу. Причина у самій архітектурі: спільні зовнішня і безпекова політика (СЗБП) майже повністю ґрунтується на принципі одностайності. На відміну від міграційної політики, де Пакт 2024 року запровадив елементи кваліфікованої більшості, або від торгової політики, де ЄС діє як єдиний суб'єкт, у СЗБП кожна держава-член зберігає право вето.

Цей підрозділ варто розпочати з найактуальнішої теми на момент написання роботи – повномасштабна війна в Україні та її підтримка. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року стало безпрецедентним стрес-тестом для консолідації зовнішньої політики ЄС. З одного боку, первинна реакція Союзу виявилася разюче швидкою і одностайною: санкційні пакети, фінансова допомога, статус кандидата для України - все це ухвалювалося в терміни, які ще рік тому здавалися б неможливими. З іншого боку, уже починаючи з кінця 2022 року ця

консолідація почала тріщати - і головним джерелом тріщин стали саме право-радикальні уряди.

Найдокументованішим є угорський кейс. Прем'єр-міністр Орбан неодноразово блокував або суттєво затримував ключові рішення Ради ЄС щодо України: пакети макрофінансової допомоги, розширення санкцій, виділення коштів із Фонду миру для постачання зброї. У грудні 2023 року Угорщина заблокувала пакет допомоги Україні на 50 млрд євро, вимагаючи натомість розблокування замороженого угорського доступу до фондів ЄС на суму близько 10 млрд євро. Це не було принциповою позицією щодо України - це був відкритий фінансовий бартер, де підтримка держави, що захищається від агресії, перетворилася на предмет торгу з власними інтересами [42].

Врешті-решт пакет було ухвалено у лютому 2024 року - але лише після того, як на самміті ЄС Орбану дозволили «вийти з кімнати» під час голосування, що само по собі є показовим прецедентом інституційного обходу вето.

Поруч із угорським кейсом варто розглядати і словацький. Прихід Фіцо до влади восени 2023 року перетворив Словаччину на другий фронт деконсолідаційного впливу у зовнішній політиці. Фіцо оголосив про припинення державних поставок зброї Україні, назвав продовження бойових дій «непотрібним» і встановив особисті контакти з Орбаном, формуючи таким чином неформальну вісь блокування у Раді ЄС. Показово, що Словаччина, на відміну від Угорщини, є значно меншою державою-членом і традиційно не мала великої ваги у зовнішньополітичних дебатах ЄС - проте навіть одна нелояльна держава у системі одностайності може паралізувати рішення, що стосуються всіх двадцяти семи.

Окремого аналізу заслуговує вплив право-радикальних сил на санкційну політику ЄС щодо Росії. З лютого 2022 по березень 2025 року ЄС прийняв чотирнадцять пакетів санкцій. Кожен наступний пакет ухвалювався з наростаючими труднощами - і головним джерелом цих труднощів були не зовнішні чинники, а внутрішній опір окремих держав-членів.

Угорщина послідовно вимагала вилучення угорських банків, компаній та енергетичних контрактів зі сфери дії санкцій. Орбан неодноразово посилався на залежність Угорщини від російського газу і нафти як на аргумент проти нафтового ембарго - і домігся часткових вилучень у шостому пакеті санкцій (травень 2022 р.), що фактично знизило їхню ефективність для всього ЄС. Австрійська АПС, Ліга Сальвіні в Італії і французьке Національне об'єднання у своїх публічних позиціях послідовно характеризували санкції як «самопошкодження» для Європи, що навіть не будучи при владі підсилювало внутрішньополітичний тиск на уряди своїх країн.

Важливо підкреслити структурний ефект цього тиску. Навіть у тих країнах, де право-радикали перебувають в опозиції, постійна антисанкційна риторика створює витрати легітимності для урядів, що підтримують спільну позицію ЄС. Уряд Макрона у Франції, балансуючи між проукраїнською позицією і тиском RN, кілька разів демонстрував вагання у питаннях постачання конкретних видів зброї. Уряд Шольца у Німеччині, під постійним тиском AfD з питань газової залежності і «втягування у війну», затримував рішення щодо поставки танків Leopard більш ніж на рік - рішення, яке зрештою стало переломним для обороноздатності України. Деконсолідація тут відбувалася не через формальне блокування, а через звуження простору для рішучих дій у тих урядів, які принципово підтримували Київ [31; 33].

Аналіз зовнішньополітичних позицій право-радикальних партій вимагає відповіді на питання, яке залишається предметом академічних дискусій: чи є проросійські симпатії цих партій ідеологічним переконанням, кон'юнктурним електоральним розрахунком чи наслідком цілеспрямованого зовнішнього впливу? Матеріал, зібраний у цій роботі, дозволяє стверджувати: найімовірніше - усе три фактори присутні одночасно, але їхнє співвідношення різне для різних партій [27].

Ідеологічний вимір є найочевиднішим. Право-радикальні партії будують свою ідентичність на запереченні ліберального порядку - і Росія Путіна позиціонує себе як головний зовнішній опонент цього порядку. Звідси

природна ідеологічна симпатія: Орбан відкрито захоплювався «іллібералізмом» Путіна, лідери FPÖ цитували «консервативні цінності» Кремля, а Metapolitik французьких «нових правих» (Де Бенуа та ін.) з 1990-х років включав ідею «континентальної Європи» як противаги «атлантизму».

Електоральний розрахунок є другим виміром. Антиімміграційна, антинатовська або антиукраїнська риторика у деяких країнах знаходить відгук у виборців, стомлених від тривалих криз і зростання витрат на оборону. Дослідження ECFR 2022 року показало, що частка європейців, які виступають за «мир будь-якою ціною» в Україні (тобто за швидке завершення війни навіть з територіальними поступками), коливалася від 10% до 30% залежно від країни. Саме ця група є природним електоральним резервом для антиукраїнської та проросійської риторики право-радикальних сил [ECFR, 2022].

Третій вимір - задокументований зовнішній вплив - є одним із найбільш чутливих аспектів теми. За даними журналістських розслідувань та аналітичних доповідей, низка право-радикальних партій ЄС має тривалі зв'язки з російськими акторами. Серед найбільш відомих прикладів - отримання Національним об'єднанням (RN) кредиту на 9 млн євро від First Czech-Russian Bank, пов'язаного з Кремлем (2014), офіційна угода Австрійської партії свободи (FPÖ) про співпрацю з партією «Єдина Росія» (2016).

Доповідь European Council on Foreign Relations «Agents of Russia» (2023) виявила у Європейському парламенті скоординовану мережу депутатів від право-радикальних фракцій (зокрема від RN, AfD, FPÖ та Ліги), які систематично просували кремлівські наративи щодо війни в Україні, «неефективності» санкцій та «провокаційності» розширення НАТО [27].

Таким чином, проросійський вектор у позиції багатьох право-радикальних сил є не лише ідеологічним чи кон'юнктурним явищем, а й має чітко задокументовану зовнішню складову, що робить його особливо небезпечним для зовнішньої єдності ЄС.

Сукупність цих трьох вимірів означає, що проросійський вектор у зовнішній політиці право-радикальних партій не є ані випадковим, ані суто внутрішнім явищем. Він є продуктом перетину ідеологічних переконань, електоральних стратегій і зовнішнього підсилення - і саме тому є стійким навіть тоді, коли публічна проросійська риторика стає електорально невигідною (як це сталося після 2022 року з RN, яка частково скоригувала свою позицію) [36; 38; 41; 43].

Зовнішньополітичний вплив права-радикальних сил не обмежується питанням України. Він охоплює всю безпекову архітектуру, яку ЄС намагається розбудувати - і тут деконсолідаційний ефект є особливо довгостроковим.

Після 2022 року ЄС активізував роботу над Стратегічним компасом - документом, що визначає безпекові амбіції Союзу до 2030 року, включаючи формування Сили швидкого реагування на 5000 осіб і посилення оборонно-промислової співпраці. Право-радикальні партії в принципі скептично ставляться до будь-якого розширення наднаціональних безпекових механізмів ЄС - незалежно від того, чи підтримують вони НАТО.

Для Орбана це означає блокування або послаблення місій ЄС (наприклад, угорська відмова від участі у місії EUAM Ukraine). Для AfD - принципове заперечення участі Бундесверу в будь-яких операціях під прапором ЄС. Для RN - традиційне гоління між «суверенністю» французьких збройних сил і наднаціональними командними структурами.

Паралельно низка право-радикальних партій демонструє суперечливе ставлення до самого НАТО. AfD послідовно виступає проти зміцнення присутності НАТО в Східній Європі, кваліфікуючи це як «провокацію Росії». Угорщина у 2024 році відмовилася брати участь у координаційному механізмі НАТО щодо допомоги Україні, не виходячи при цьому з альянсу. Це демонструє характерну стратегію: *залишатися у структурах, але мінімізувати зобов'язання* - ту саму логіку, що описана у підрозділах 3.2 і 3.3 щодо верховенства права і міграційної солідарності.

Узагальнення матеріалу цього підрозділу і всього розділу 3 дозволяє сформулювати три можливих сценарії розвитку зовнішньополітичної деконсолідації ЄС у середньостроковій перспективі - залежно від того, яку траєкторію обере ЄС у відповідь на описані виклики.

Сценарій перший - *«керована фрагментація»*. ЄС зберігає формальну єдність, але де-факто переходить до *«коаліцій охочих»* (coalitions of the willing) у зовнішній і безпековій політиці: держави, що поділяють спільну позицію, діють разом, не вимагаючи обов'язкової участі всіх. Саме ця модель застосовувалася щодо допомоги Україні у 2023–2024 роках, коли Угорщина і Словаччина фактично виключалися зі спільних рішень через обхідні механізми (наприклад, виведення виплат з Фонду миру поза межі СЗБП). Цей сценарій є реалістичним, але він підриває *принцип* єдиності ЄС як зовнішньополітичного суб'єкта і легітимізує вибірковість участі.

Сценарій другий - *«нормалізація через адаптацію»*. Під тиском право-радикальних партій мейнстримний консенсус ЄС поступово зміщується праворуч - так само, як це відбулося у міграційній політиці. Зовнішньополітичний консенсус ЄС стає більш захисним, менш амбітним щодо розширення, менш готовим до рішучих дій у кризових ситуаціях. Цей сценарій не є катастрофічним у короткостроковій перспективі, але означає поступову *зміну природи* ЄС як зовнішньополітичного актора.

Сценарій третій - *«інституційна реформа»*. ЄС використовує поточну кризу як імпульс для перегляду механізму одностайності у СЗБП - переходячи до кваліфікованої більшості принаймні в окремих сферах. Цей сценарій обговорювався у Звіті Драгі (2024) і в пропозиціях Франції щодо реформи зовнішньополітичних механізмів Союзу. Він є найбільш структурно правильним - і найменш вірогідним у короткостроковій перспективі, оскільки сам вимагає одностайності для зміни правил.

Усі три сценарії ілюструють фундаментальне протиріччя, яке проходить через увесь розділ 3: ЄС є достатньо інтегрованим, щоб відчувати деконсолідаційний вплив право-радикальних сил як системну загрозу, але

недостатньо інтегрованим, щоб мати ефективні інструменти відповіді на неї. Право-радикальні партії не руйнують ЄС ззовні - вони послаблюють його зсередини, використовуючи власну архітектуру Союзу проти нього самого.

Отже, деконсолідаційний вплив право-радикальних сил на зовнішню та безпекову політику ЄС є найбільш безпосередньо відчутним і найважче виправним серед усіх описаних у цьому розділі вимірів. Якщо підрив верховенства права або міграційної солідарності залишає ЄС простір для судових, фінансових і переговорних механізмів відповіді, то зовнішньополітична деконсолідація б'є по здатності Союзу *діяти* в реальному часі - і в цьому вимірі ціна зволікання є безпосередньо геополітичною. Досвід 2022–2025 років показав, що ЄС здатний адаптуватися - але адаптується він переважно *через обхід* нелояльних держав-членів, а не через виправлення системних вад. Питання про те, чи є така адаптація стійкою, залишається відкритим - і виходить за межі цього дослідження.

3.5 Загальний Висновок до Розділу 3

У третьому розділі було досліджено вплив право-радикальних політичних сил на процеси деконсолідації Європейського Союзу та проаналізовано основні механізми їхнього впливу на внутрішню єдність ЄС. Проведений аналіз засвідчив, що зростання популярності право-радикальних партій у країнах Європейського Союзу супроводжується посиленням євроскептичних настроїв, загостренням суперечностей між державами-членами та послабленням спільної політики у ключових сферах.

Було встановлено, що право-радикальні сили активно використовують суспільне невдоволення, міграційну кризу, економічні труднощі та кризу довіри до наднаціональних інституцій для зміцнення власних політичних позицій. Їхня діяльність сприяє поширенню нативістських та популістських ідей, що підривають принципи солідарності, верховенства права та демократичних цінностей, на яких базується Європейський Союз.

Особливу увагу було приділено аналізу діяльності право-радикальних урядів Угорщини та Польщі, які демонструють приклади поступового відходу від ліберально-демократичних стандартів ЄС. З'ясовано, що використання механізмів блокування рішень, вибіркової імплементації європейського законодавства та критики наднаціональних інституцій створює додаткові ризики для ефективного функціонування Європейського Союзу як єдиного політичного об'єднання.

У ході дослідження також було визначено, що сучасні процеси деконсолідації не обов'язково проявляються у формі відкритого виходу держав із ЄС, а частіше реалізуються через внутрішню фрагментацію, послаблення політичної довіри та ускладнення процесу ухвалення спільних рішень. Це свідчить про трансформацію характеру сучасних дезінтеграційних процесів у межах Європейського Союзу.

Партія / країна	**Позиція щодо підтримки України**	**Позиція щодо санкцій проти РФ**	**Задокументовані контакти з Росією**
Фідесз (Угорщина)	Проти постачання зброї; блокування пакетів допомоги	Систематичне блокування або затягування санкцій	Угода «Пакш-2» з Росатом; зустрічі Орбана з Путіним
Смер (Словаччина)	Припинення держпоставок зброї після 2023; «переговори»	М'яка позиція; критика санкцій як «самопошкодження»	Особисті контакти Фіцо з Москвою
RN (Франція)	Проти важкої зброї; заклики до «переговорів»	Критика окремих пакетів як надмірних	Кредит від банку, пов'язаного з РФ (2014)
AfD (Німеччина)	Проти будь-якої військової підтримки	Послідовний опір санкціям	Депутати-«спостерігачі» на референдумах РФ (2022)
АПС / FPÖ (Австрія)	Нейтральна до негативної	Критика санкцій	Угода про співпрацю з «Єдиною Росією» (2016)
Ліга (Італія)	Непослідовна; частина фракції проти	Критика окремих санкцій	Контакти Сальвіні з проросійськими колами

Таблиця 3.4 - Право-радикальні партії та їхні позиції щодо зовнішньої політики ЄС (2022–2025). Джерело: складено автором за матеріалами [27; 42]

ВИСНОВКИ.У результаті проведеного дослідження було здійснено комплексний аналіз право-радикальних політичних сил у країнах Європейського Союзу та визначено їхній вплив на процеси деконсолідації ЄС. Проведений аналіз дозволив підтвердити, що сучасний правий радикалізм перетворився з маргінального політичного явища на один із ключових чинників трансформації політичного простору Європейського Союзу. Право-радикальні партії дедалі активніше інтегруються у національні політичні системи держав-членів ЄС, впливають на формування урядів, визначення суспільного порядку денного та ухвалення рішень як на національному, так і на наднаціональному рівнях.

У ході дослідження було встановлено, що поняття «правий радикалізм» охоплює широкий спектр політичних сил, які поєднують нативізм, авторитаризм та популізм. На основі концепції Каса Мюдде визначено, що саме ці три ідеологічні складові формують основу сучасних право-радикальних партій у країнах ЄС. Водночас було проведено розмежування між поняттями «правий радикалізм», «право-популізм», «ультраправі» та «правоекстремізм», що дозволило точніше окреслити специфіку сучасних право-радикальних рухів та їхню відмінність від відкрито антидемократичних сил. Дослідження показало, що більшість сучасних право-радикальних партій формально не відкидають демократичні процедури, проте прагнуть трансформувати демократію у напрямі «неліберальної демократії», обмежуючи принципи плюралізму, верховенства права та захисту прав меншин.

Особливу увагу у роботі було приділено аналізу процесів деконсолідації Європейського Союзу. Встановлено, що деконсолідація проявляється у поступовому послабленні спільних цінностей, норм та механізмів співпраці між державами-членами ЄС. На відміну від класичних уявлень про

дезінтеграцію як вихід держав зі складу Союзу, сучасні процеси деконсолідації відбуваються переважно через підрив єдності ЄС зсередини - шляхом блокування спільних рішень, вибіркового виконання європейського законодавства, посилення міждержавних конфліктів та поширення євроскептичного дискурсу. У цьому контексті право-радикальні партії виступають одним із головних каталізаторів таких процесів.

У роботі було доведено, що сучасний правий радикалізм у Європейському Союзі значною мірою розвивається під впливом кризових процесів останніх десятиліть. Міграційна криза 2015 року, наслідки Brexit, економічна нестабільність, пандемія COVID-19, енергетична криза та російсько-українська війна створили сприятливі умови для зростання популярності право-радикальних сил.

Саме в умовах суспільної невизначеності право-радикальні партії активно використовують страхи та невдоволення населення, пропонуючи прості популістські рішення складних проблем. Основними елементами їхньої політичної риторики стали антиіммміграційна політика, захист національного суверенітету, критика наднаціональних інституцій ЄС, боротьба з «ліберальними елітами» та апеляція до «традиційних цінностей».

Проведений аналіз електоральної динаміки право-радикальних партій засвідчив стійке зростання їхньої підтримки у більшості держав-членів ЄС. Особливо помітним це стало на виборах до Європейського парламенту 2024 року, де право-радикальні та право-консервативні сили отримали рекордний рівень представництва. Було встановлено, що право-радикальні партії більше не є виключно протестними силами, а дедалі частіше перетворюються на повноцінних учасників владних коаліцій. Це свідчить про глибоку трансформацію політичного ландшафту Європи та поступове зміщення політичного дискурсу вправо.

У процесі дослідження було також проаналізовано регіональні особливості розвитку право-радикальних партій у країнах Центрально-Східної Європи. Найбільш показовими прикладами стали Угорщина та Польща, де

право-радикальні або право-консервативні уряди реалізували політику, спрямовану на посилення контролю над судовою системою, медіа та громадянським суспільством.

Дослідження діяльності партій «Фідес» та «Право і справедливість» дозволило дійти висновку, що сучасні право-радикальні уряди використовують механізми «м'якого авторитаризму», поступово послаблюючи демократичні інститути без формального відмовлення від демократичних процедур. Така практика створює серйозні виклики для Європейського Союзу, оскільки підриває базові принципи верховенства права та спільних демократичних стандартів.

У роботі було встановлено, що вплив право-радикальних сил на процеси деконсолідації ЄС реалізується на кількох взаємопов'язаних рівнях. На ідеологічному рівні право-радикальні партії сприяють поширенню нативізму, євроскептицизму та антиліберальних настроїв, що підриває спільну європейську ідентичність. На інституційному рівні вони блокують або ускладнюють ухвалення спільних рішень у сфері міграційної політики, безпеки, санкційної політики та зовнішніх відносин. На зовнішньополітичному рівні право-радикальні сили нерідко демонструють прихильність до політики ізоляціонізму або підтримують проросійські наративи, що створює додаткові ризики для єдності ЄС в умовах сучасних безпекових викликів.

Дослідження показало, що класичні теорії європейської інтеграції, зокрема неофункціоналізм та ліберальний міжурядовизм, не здатні повною мірою пояснити сучасні процеси регресії та деконсолідації в Європейському Союзі. Найбільш релевантними для аналізу сучасних викликів виявилися конструктивістський підхід та теорія дезінтеграції ЄС, які дозволяють пояснити як ціннісний, так і інституційний вимір кризи європейської інтеграції. У цьому контексті було доведено, що право-радикальні партії виступають не лише політичними акторами національного рівня, а й чинником трансформації самої моделі європейської інтеграції.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що право-радикальні політичні сили є одним із ключових факторів сучасної деконсолідації Європейського Союзу. Їхній вплив проявляється не стільки у прямому прагненні до руйнування ЄС, скільки у поступовому підриві спільних цінностей, норм та механізмів солідарності, на яких ґрунтується європейський інтеграційний проєкт.

Подальше посилення право-радикальних сил може призвести до поглиблення політичної фрагментації, ускладнення процесу ухвалення спільних рішень та зростання конфліктності між державами-членами.

Водночас сучасна криза Європейського Союзу демонструє необхідність переосмислення механізмів європейської інтеграції, зміцнення демократичних інституцій та формування нових моделей політичної солідарності в умовах зростаючих внутрішніх і зовнішніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Нормативно-правові акти та офіційні документи

1. Єврокомісія. Доповідь про верховенство права 2024 р. Внесок від держав-членів: Угорщина. Brussels: European Commission, 2024. URL: https://commission.europa.eu/document/download/0a769834-a34e-4394-928c-5ad42d2d7c9e_en (дата звернення: 01.06.2026).

2. Єврокомісія. Доповідь про верховенство права 2025 р. Загальний розділ та розділи по країнах. Brussels : European Commission, 2025. 120 с.

3. Єврокомісія. Доповідь про верховенство права 2025 р. Розділ по Польщі. Brussels : European Commission, 2025. 42 с.

4. Єврокомісія. Доповідь про верховенство права 2025 р. Розділ по Угорщині. Brussels : European Commission, 2025. 38 с.

5. Європейський парламент. Результати виборів до Європейського парламенту 2024 р. Strasbourg: European Parliament, 2024. URL: https://results.elections.europa.eu/en/ (дата звернення: 01.06.2026).

6. Європейський парламент. Фінальне голосування щодо Пакту про міграцію та притулок (10 квітня 2024 р.). Strasbourg: European Parliament, 2024. URL: https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/plenary-news/2024-04-10/0/final-vote-on-landmark-migration-and-asylum-pact (дата звернення: 01.06.2026).

7. Рада Європейського Союзу. Рада ЄС ухвалює Пакт ЄС про міграцію та притулок (14 травня 2024 р.). Brussels: Council of the EU, 2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/14/the-council-adopts-the-eu-s-pact-on-migration-and-asylum/ (дата звернення: 01.06.2026).

8. Рада Європейського Союзу. Хронологія — Пакт про міграцію та притулок. Brussels: Council of the EU, 2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-asylum-reform-pact/timeline-migration-and-asylum-pact/ (дата звернення: 01.06.2026).

9. Суд Європейського Союзу. Прес-реліз № 31/25: Висновок Генерального адвоката у справі C-448/23 Комісія проти Польщі. Luxembourg : CJEU, 2025. URL: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2025-03/cp250031en.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

10. Суд Європейського Союзу. Прес-реліз № 40/20: Комісія проти Польщі, Угорщини та Чеської Республіки (2 квітня 2020 р.). Luxembourg : CJEU, 2020. URL: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-04/cp200040en.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

11. Суд Європейського Союзу. Прес-реліз № 91/17: Словаччина та Угорщина проти Ради (6 вересня 2017 р.). Luxembourg : CJEU, 2017. URL: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-09/cp170091en.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

II. Монографії та наукові видання

12. Боббіо Н. Праві та ліві / пер. з іт. Київ : Вільна Україна, 2002. 132 с. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D1%96%D0%BE,_%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BE (дата звернення: 01.06.2026).

13. *Foa R. S., Mounk Y.* The Danger of Deconsolidation: The Democratic Disconnect. *Journal of Democracy*. 2016. Vol. 27, No. 3. P. 5–17. URL: https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-danger-of-deconsolidation-the-democratic-disconnect/ (дата звернення: 01.06.2026).

14. *Levitsky S., Ziblatt D.* How Democracies Die. New York : Crown Publishing, 2018. 320 p. URL: https://archive.org/details/HowDemocraciesDieStevenLevitsky (дата звернення: 01.06.2026).

15. *Mudde C.* Populist Radical Right Parties in Europe. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 404 p. URL:

https://www.pacedifesa.org/public/documents/Cas%20Mudde%20Populist%20Radical%20Right%20Parties%20in%20Europe%20%202007.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

16. *Norris P., Inglehart R.* Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 573 p. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2018/09/Norris_Inglehart_Cultural_Backlash_Overview_Chapter-1.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

17. *North D. C.* Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p. URL: http://epistemh.pbworks.com/f/8.%20Institutions__Institutional_Change_and_Economic_Performance.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

III. Дисертації та автореферати

18. Гримська М. І. Крайні праві політичні партії в країнах Європи: ідеологічний та електоральний виміри : дис. … д-ра політ. наук : 23.00.02 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 411 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/ea8/dis_Grymska%20M.I..pdf (дата звернення: 01.06.2026).

IV. Статті у наукових виданнях

19. Ideological positions of parties in European elections. *Electoral Studies.* 2025. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379425000873 (дата звернення: 01.06.2026).

20. *Lukk M.* Economic Inequality and Support for Radical Right Parties. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World.* 2024. Vol. 10. DOI: 10.1177/23780231241251714. URL: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/23780231241251714 (дата звернення: 01.06.2026).

21. *Mudde C.* Three Decades of Populist Radical Right Parties in Western Europe: So What? *European Journal of Political Research.* 2013. Vol. 52, No. 1. P.

1–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/263045135_Three_Decades_of_Populist_Radical_Right_Parties_in_Western_Europe_So_What (дата звернення: 01.06.2026).

22. Populism and right-wing party popularity in the EU. *Journal of European Public Policy*. 2024. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2024.2320270 (дата звернення: 01.06.2026).

23. *Schimmelfennig F.* Brexit: differentiated disintegration in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 2018. Vol. 25, No. 8. P. 1154–1173. URL: https://www.researchgate.net/publication/324762365_Brexit_differentiated_disintegration_in_the_European_Union (дата звернення: 01.06.2026).

24. *Törnberg P., Chueri J.* Social Media and the Rise of Right-Wing Populism. *American Behavioral Scientist.* 2025. DOI: 10.1177/19401612241311886. URL: https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/19401612241311886 (дата звернення: 01.06.2026).

25. Far-right politics and progressive alternatives. *Frontiers in Political Science.* 2025. DOI: 10.3389/fpos.2025.1504341. URL: https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2025.1504341/full (дата звернення: 01.06.2026).

V. Аналітичні звіти та доповіді

26. Bruegel. Procrastination, Not Dismantlement, Now Threatens the European Green Deal. Brussels : Bruegel, 2024. URL: https://www.bruegel.org/first-glance/procrastination-not-dismantlement-now-threatens-european-green-deal (дата звернення: 01.06.2026).

27. ECFR (European Council on Foreign Relations). Peace Versus Justice: The Coming European Split over the War in Ukraine. London : ECFR, 2023. URL:

https://ecfr.eu/publication/peace-versus-justice-the-coming-european-split-over-the-war-in-ukraine/ (дата звернення: 01.06.2026).

28. Equitable Growth. Understanding the Role of Immigration and Economic Factors in Boosting Support for Far-Right Political Parties. Washington : Equitable Growth, 2025. URL: https://equitablegrowth.org/understanding-the-role-of-immigration-and-economic-factors-in-boosting-support-for-far-right-political-parties/ (дата звернення: 01.06.2026).

29. ETUI (European Trade Union Institute). How to Counter Exclusionary Far-Right Politics: A Progressive Inclusionary Agenda for Equality. Brussels : ETUI, 2024. URL: https://www.etui.org/publications/how-counter-exclusionary-far-right-politics-progressive-inclusionary-agenda-equality (дата звернення: 01.06.2026).

30. Eurostat. Social Protection Statistics — Early Estimates. Luxembourg : Eurostat, 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_early_estimates (дата звернення: 01.06.2026).

31. German Marshall Fund. Far Right Out — So Far. Washington : GMF, 2024. URL: https://www.gmfus.org/news/far-right-out-so-far (дата звернення: 01.06.2026).

32. House of Commons Library. The 2024 European Parliament Elections : Research Briefing CBP-10068. London : House of Commons, 2024. URL: https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10068/ (дата звернення: 01.06.2026).

33. SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik). Divided but Dangerous: The Fragmented Far Right's Push for Power in the EU After the 2024 Elections. Berlin : SWP, 2024. URL: https://www.swp-berlin.org/en/publication/divided-but-dangerous-the-fragmented-far-rights-push-for-power-in-the-eu-after-the-2024-elections (дата звернення: 01.06.2026).

34. V-Dem Institute. Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot. Gothenburg : V-Dem Institute, 2024. 56 p. URL:

https://www.v-dem.net/documents/43/v-dem_dr2024_lowres.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

VI. Промови та заяви посадових осіб

35. *Orbán V.* Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp. Budapest : Government of Hungary, 26 July 2014. URL: https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp (дата звернення: 01.06.2026).

VII. Електронні ресурси та матеріали ЗМІ

36. France24. France Far Right Turns to Russian Lender. France 24. 23 November 2014. URL: https://www.france24.com/en/20141123-france-far-right-turns-russian-lender-national-front-marine-le-pen (дата звернення: 01.06.2026).

37. Geopolitique.eu. 10 Key Lessons of the 2024 European Parliament Election. 2024. URL: https://geopolitique.eu/en/articles/10-key-lessons-of-the-2024-european-parliament-election/ (дата звернення: 01.06.2026).

38. Le Monde. Loi immigration: le texte adopté. Le Monde. 19 décembre 2023. URL: https://www.lemonde.fr/politique/article/2023/12/19/loi-immigration-le-texte-adopte_6207024_823448.html (дата звернення: 01.06.2026).

39. LSE EuroppBlog. What Unites the Right in the European Parliament? London : LSE, 13 January 2025. URL: https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2025/01/13/what-unites-the-right-in-the-european-parliament/ (дата звернення: 01.06.2026).

40. LSE Media Blog. The Rise of Right-Wing Populism: Diagnosing the Disinformation Age. London : LSE, 8 November 2023. URL: https://blogs.lse.ac.uk/medialse/2023/11/08/the-rise-of-right-wing-populism-diagnosing-the-disinformation-age/ (дата звернення: 01.06.2026).

41. Reuters. Austrian Far Right Signs Deal with Putin's Party, Touts Trump Ties. Reuters. 19 December 2016. URL: https://www.reuters.com/article/world/austrian-far-right-signs-deal-with-putins-party-touts-trump-ties-idUSKBN1481MJ/ (дата звернення: 01.06.2026).

42. Reuters. EU Set for Summit Showdown over Ukraine with Hungary's Orbán. Reuters. 13 December 2023. URL: https://www.reuters.com/world/europe/eu-set-summit-showdown-ukraine-with-hungarys-orban-2023-12-13/ (дата звернення: 01.06.2026).

43. The New York Times. French Far Right Gets Helping Hand with Russian Loan. The New York Times. 2 December 2014. URL: https://www.nytimes.com/2014/12/02/world/europe/french-far-right-gets-helping-hand-with-russian-loan-.html (дата звернення: 01.06.2026).

44. United24 Media. A Timeline of Hungary's Moves Against Ukraine Under Orbán's Rule. Kyiv, 2023. URL: https://united24media.com/world/a-timeline-of-hungarys-moves-against-ukraine-under-orbans-rule-17771 (дата звернення: 01.06.2026).